

Ljudevit Štúr

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
29/2013
27. júl 2013

Cena 0,50 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

DISKVALIFIKÁCIA
SLOVENSKEJ TELEVÍZIE
Strana 4.

ZA ČO V AFGANISTANE UMREL
ČATÁR DANIEL KAVULIAK
Strana 5.

EKONOMICKÝM STRATÉGOM
U NÁS RUŽE NEKVITNÚ
Strana 6.

ŠTÁT A ÚSPORY ĽUDÍ
POČAS REFORIEM
Strana 8.

JUBILEUM AUTORA SLÁVY
DCERY JÁNA KOLLÁRA
Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

V týchto dňoch sa dostala na trh kniha – zaujímavé čítanie pre každého milovníka prírody, exotiky, nevšedných zážitkov a poľovníckych dobrodružstiev – R. Vadoviča Trinásť rovnobežka. Doktor prírodných vied, skúsený geológ takmer pätnásť rokov viedol skupinu slovenských odborníkov v Jemene a Nigérii v pásme trinásťtej rovnobežky prinášajúcej ľudom najvzácnejší dar – vodu. Objednávali si ich hospodárski predstavitelia štátu a miestne spoločnosti a bola to nielen ušľachtilá misia, ale aj výnosný obchod, nevraťiac o ľudských zážitkoch a skúsenostiach, ktoré naši odborníci získavali, a o niekoľkonásobne vyššej mzde, ktorú za vzácnu službu, predĺžený pracovný čas, nezvyklé podmienky a odlúčenosť od rodiny dostávali. Kde sa to všetko stratilo? Stávali a montovali sme mlyny, cukrovary, pivovary v Indii, Iráne, Iraku, v krajinách Blízkeho východu, naši architekti a urbanisti pôsobili v Alžírsku, Maroku, Tunisku, lekári v nemocniciach na Blízkom východe, v severnej Afrike, stavební a elektrotechnickí experti dávali do prevádzky prvú atómovú elektrárňu v Sýrii... Kde sa to podelo? Prečo sa tieto možnosti po novembri vyparili ako gáfor? Azda nemáme aj dnes dosť odborníkov na tieto a mnohé iné odborné činnosti? Hádam už nepotrebujeme ako štát i ako jedinci lepšie si zarobiť? Nepomohlo by to aspoň trochu riešiť bolestivý problém nezamestnanosti?

Ministerstvo zahraničných vecí chce oveľa iniciatívnejšie ako doposiaľ pôsobiť aj v ekonomickej oblasti. Jeden všestranne vďačný a rokmi zabudnutý obchod je tu – ponúkať naše odborné tímy, našich expertov a montérov na špičkové práce v zahraničí. Čína, naftárske krajiny, India a veľa ďalších, rýchlo sa rozvíjajúcich krajín – to všetko sú možné šance. Vo svete sotva zabudli na kvalitu našich ľudí. To len my sme zabudli na vďačný zdroj príjmu a skúseností.

Ján ČOMAJ

R - 2013034

NEOGRAFIA
MARTIN
www.neografia.sk

ISSN 0862-8823
29
9770862882007

Maticu slovenskú navštívil minister školstva, vedy, výskumu a športu

Dušan Čaplovič pracovne v Matici slovenskej

Peter CABADAJ - Foto: Monika BABALOVÁ

V utorok 16. júla 2013 navštívil Maticu slovenskú minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Dušan Čaplovič. Na pôde jubilujúcej najstaršej národnej kultúrnej a vedeckej ustanovizne ministra privítalo vedenie MS na čele s jej predsedom Mariánom Tkáčom. Počas pracovného stretnutia boli otvorené viaceré témy, o ktorých sa viedla vecná diskusia (vydávanie spoločenskovedných učebníc, vydávanie alternatívnych učebníc k dejinám a slovenskému jazyku, školstvo na zmiešanom území Slovenska – fiľakovská výzva).

Minister rokoval s vrcholnými predstaviteľmi Matice slovenskej.

Rezonovala aj otázka slovenského školstva v zahraničí. Predseda MS v tejto súvislosti zdôraznil, že dôležitou súčasťou európskej politiky by sa mala stať podpora

kultúry a vzdelávania vo vlastnom jazyku pre tých občanov Európskej únie, ktorí pracujú a platia dane v inom štáte EÚ. Príležitosť sa naskytne v roku 2016, keď bude Slo-

venská republika predsedajúcim štátom EÚ.

■ **PODPORA VÝSKUMU**
Osobitná pozornosť sa v rámci

pracovného stretnutia venovala oblasti vedy a výskumu, ktorej chce MS venovať v najbližšom období zvýšenú pozornosť a systematické úsilie. Vedenie MS informovalo ministra, že sa zásadným spôsobom prehĺbi výskum historiografie, slovakistiky, súčasnej pôvodnej literatúry, literárnej a kultúrnej histórie, regionalizmu, ako aj života Slovákov v zahraničí. Vedné ústredie MS sa po svojom personálnom, technickom a technologickom dobudovaní v oveľa väčšej miere zapojí do prípravy a organizácie domácich i medzinárodných podujatí, reflektujúcich výročia významných osobností a udalostí našich národných dejín. Nepôjde len o štandardné vedecké podujatia, odborné semináre a edičné aktivity, ale aj o širokospektrálne prezentačné výstupy (výstavné projekty, katalógy, propagačné brožúry, filmy, televízia, rozhlas, internet).

■ OROL NA ŠKOLY

V tejto súvislosti na stretnutí s ministrom Čaplovičom odznelo, že MS má eminentný záujem o šírenie svojich časopisov Slovenské pohľady a Orol tatranský na stredných školách.

Minister Dušan Čaplovič na záver pracovného stretnutia prisľúbil podporu aktivitám MS v oblastiach vedy, výskumu, školstva, propagácie a prezentácie slovenskej kultúry a umenia.

3 OTÁZKY PRE:

podpredsedu Slovenskej národnej strany **Rafaela Rafaja**

Slovensko je vo vážnej spoločenskej kríze

• Podľa Slovenskej národnej strany ľudia prestávajú zo slovenskej politiky cítiť človečinu a upadajú do všeobecnej apatie.

Napriek alarmujúcim signálom o zlyhávaní súdržnosti spoločnosti sa z politiky aj z médií na Slovensku úplne vytratila diskusia o zvyšovaní životnej úrovne Slovákov, ktorá je v EÚ ôsma najnižšia. Slovenský ekonomicko-sociálny priestor tak pripomína čiernu diery, v ktorej sa stráca vysoká kvalifikovanosť a usilovnosť väčšiny Slovákov pracujúcich v porovnaní so Západom nielen dlhšie, ale aj za zlomkové mzdy.

• To je konštatovanie, máte aj konkrétny návrh, ako to zmeniť?

SNS vyzýva parlamentnú politickú scénu, aby sa prestala vybiť v neproduktívnych zástupných témach odvádzajúcich pozornosť od ich primárnej povinnosti – slúžiť ľuďom v zvyšovaní ich životnej úrovne a kvality života na Slovensku. Paradoxne, tretiu najvyššiu životnú úroveň má podľa Eurostatu rozpočtovo problémové Írsko, na ktorého záchranu prispeli aj podstatne chudobnejší Slováci, čo je ďalšia ukážka zlyhania systému v Únii. Pri takýchto trendoch sú vážne obavy o dobiehanie životnej úrovne Západu, čo spôsobuje dezilúziu v slovenskej spoločnosti.

• Pozornejšia časť verejnosti za-

znamenáva aj to, čomu sa médiá „radšej“ vyhýbajú.

U nás zlyháva aj európska politika vyrovnávania regionálnych rozdielov, pretože bohaté štáty sú bohatšie a chudobné stagnujú alebo sa ešte viac vzdalujú blahobytu. SNS preto očakáva nielen prehodnotenie domácej politiky, ale aj vzťahov k Únii, keďže z previazanosti slovenskej a európskej ekonomiky ťažia najmä nadnárodné koncerny a Slováci ťahajú za kratší koniec. Dokazuje to i rozdiel v ukazovateľoch rastu slovenskej ekonomiky v rokoch 2011 a 2012 a stagnujúcej výšky HDP, reálnych platov aj životnej úrovne.

Zhovárал sa Ivan BROŽÍK
Foto: archív SNN

V SNN 30-31/2013
SI PREČÍTATE

■ Program Andreja Hlinku - uznanie osobitosti slovenského národa
■ Slovensko a Taliansko spájajú hroby vojenských legionárov
■ Herečka a vlastenka Eva Kristinová sa dožíva významného jubilea

Novinárska múdrosť pôvodných Slovenských národných novín zďaleka nezostarla

Osvedčená matičná značka vyžaduje prácu a ochranu

Dušan D. KERNÝ – Foto: archív SNN

Značka Slovenské národné noviny – v pôvodine Slovenskje národňje novini – je popri Slovenských pohľadoch najcennejšou a zároveň najstaršou značkou nielen Matice slovenskej, ale aj v rámci slovenských médií. Vyžadujú si osobitnú ochranu – nielen licenčnú, ale najmä pokiaľ ide o obsah a kvalitu. SNN sú prvopočiatkom slovenskej žurnalistiky a Slovenské pohľady sú najstarším časopisom svojho druhu v strednej Európe.

Kľúčovým cieľom bolo vydávať noviny v novom spisovnom jazyku, po bernolákovskej kodifikácii druhom pokuse o spisovnú slovenčinu. „Katolíci už oddávna píšú v našom, evanjelici v inšom takrečenom biblickom nárečí – akým jazykom písať je jedna z našich najväčších ťažkostí,“ konštatuje sa v oznámení o vydávaní novín. Od prvopočiatku šlo nielen o národ jednotiacu podobu slovenčiny, o to hovoriť a písať po slovensky, ale aj „národ slovenski vzdelať tak, ako káže zdravý rozum“.

■ NAJCITOVANEJŠÍ ZDROJ

Aj keď noviny vychádzali iba tri roky, jednoznačne mali cieľ „oboznamovať verejnosť na Slovensku tak, aby sa prelomila malá znalosť o „stave a dianí iných národov a krajín, lebo vždy a vo všetkom sú deje navzájom tuho previazané a bez dokonalejšej známosti predošlého a terajšieho stavu najmä európskych národov a krajín sa ich príbehy terajšie nedajú rozumieť“.

SNN sú zároveň najcitovanejší zdroj – počas prakticky každej doby sa citovala a do učební žurnalistiky prenikla povestná otázka zakladateľa Ľudovíta Štúra: Čo chceme s novinami našimi. Kľúčovú otázku aj dnešného masmediálneho a komunikačného odvetvia zodpovedali zakladatelia originálnym, dodnes, žiaľ, nenapodobneným trojdenníkom – SNN vychádzali totiž dvakrát týždenne! Literárna príloha Orol tatránski bol dvojtýždenník. Tento stav už potom SNN nikdy nedosiahli – pri historickej obnove novín s rovnomeným názvom na pôde Matice slovenskej po roku 1989 (!), pri ktorej stáli Roman Kaliský, Ľudovít Machala a Peter Štrelinger, SNN vychádzali buď týždenne, alebo ako dvojtýždenník a Orol tatranský ako sice mesačník, ale nie v takom veľkolepom formáte A 5 (30 x 40 cm) ako pôvodný štúrovský Orol v 19. storočí.

■ MODERNÁ PODOBA

Slovenskje národňje novini vyšli po prvý raz 1. augusta 1845 a o sto desať

rokov neskoršie vyšli opäť v reedícii ako „jedinečný dokument o počiatkoch slovenskej politickej žurnalistiky a priestor za tvorbu a uskutočnenie programu odstránenia poddanstva, zrušenie urbáru, za národnú rovnoprávnosť Slovákov“. Keďže noviny sa takmer nezachovali, Novinársky študijný ústav vydal v päťdesiatych rokoch 20. storočia reedíciu výtlačkov nájdených v rôznych vedeckých a cirkevných archívoch na Slovensku zásluhou o. i. maticiára A. A. Baníka. Nielen vtedy, ale ešte aj dnes fascinuje čítať zameranie novín, zápas o jazyk, o vzťahy „so spolu krajanmi Maďarmi“, a najmä o slovenský jazyk v doslovnom i prenesenom význame slova.

Dnešné Slovenské národné noviny pokračujú v doterajšej snahe o vytvorenie celoslovenského mediálne vplyvného týždenníka, od nástupu nového vedenia MS pred dvomi rokmi zmenili svoj formát a začali vychádzať farebne so snahou širokospektrálne zachytiť matičný, ako aj spoločenský život.

Vlastenci, národovci, prídte do Martina na výročné Národné matičné slávnosti

Bohatý program osláv významného jubilea

Michal BADÍN, Maroš M. BANČEJ – Foto: archív

Pri príležitosti 150. výročia založenia Matice slovenskej sa v Martine 1. až 4. augusta uskutočnia pod záštitou predsedu vlády SR Roberta Fica Národné matičné slávnosti, počas ktorých je pripravený bohatý program. Ponúkame vám jedinečnú možnosť, ako stráviť predĺžený augustový víkend a zažiť naozaj inšpiratívne podujatia.

Oslavy sa začínajú vo štvrtok 1. augusta 2013 na Mestskom úrade v Martine. Od 9.00 – 10.00 h prebehne privítanie delegátov Slovenských Matic v Matici slovenskej. V Turčianskej galérii v Martine sa začne od 10.30 h Kongres Matic slovenských národov.

Program pokračuje v Matičnom dome (Divadelná 23) o 16.00 h vernisážou výstavy Posvätný odkaz – Svätí Cyril a Metod v slovenskom výtvarnom umení.

Piatok 2. augusta

O 11.00 h vás privíta Literárne múzeum SNK v Martine (1. budova Matice slovenskej) vernisážou výstavy Matica v národe – národ v Matici, ktorú organizuje Slovenská národná knižnica.

O 14.00 h bude v Biblickej škole na Memorandovom námestí slávnostná prezentácia poštovej známky a striebornej zberateľskej mince, ako aj prezentácia knihy Matica slovenská: Vrstanie do času.

O 16.00 h vás v areáli Matice slovenskej (P. Mudroňa 1) pozývame na slávnostné odhalenie súsošia svätých Cyrila a Metoda, ako aj busty Jána Francisciho, Štefana Moysesu a Karola Kuzmányho.

Sobota 3. augusta

Program sa začína na pešej zóne v Martine o 10.00 h do 10.45 h programom Via historica alebo obrazy z našich národných dejín v podaní Šermiarsko-divadelnej kumpánie.

Od 11.00 do 11.30 si môžete vypočuť koncert dychovej hudby Minciar z Kremnice a nasleduje takzvaná „živá pozvánka“.

Od 12.30 – 13.00 h sa koná Sprievod matičných súborov a skupín do amfiteátra.

V amfiteátri sa v čase 13.00 – 16.00 h uskutoční MATIČNÉ POPOLUDNIE.

Program matičných folklórnych súborov, spevácko-dramatických skupín a iných

záujmových združení z celého Slovenska. Účinkujú: spevácka skupina Prameň zo Žarnovice, spevácko-dramatická skupina Jeseň z Partizánskeho, Matičná divadel-

JUBILEUM MATICE

ná scéna z Liptovského Mikuláša a folklórni zástupcovia všetkých slovenských krajov.

17.00 – 18.30 h

OCHRANKYŇA NÁRODA

Slávnostný galaprogram spojený s pozdravmi významných hostí a ocenením 20 osobností slovenského života. Účinkujú: sólisti Opery SND Otokar Klein a Eva Hornýáková, Salónnny orchester Žilina, spevokol Lipka, Arzén, Ťažká muzika & Trio z Chotára, FS Očován.

19.00 h

OSLAVUJEME S MATICOU

Koncert hudobných skupín.

Účinkujú:
HOGO FOGO (19.00 – 19.30 h)
BAČOVA FUJARA (19.45 – 20.15 h)
AYA (20.30 – 21.15 h)
LAVAGANCE (21.30 – 22.15 h)
ARZÉN (22.30 – 23.15 h)

Nedeľa 4. augusta

O 10.00 h sa začínajú v evanjelickom kostole na Memorandovom námestí slávnostné Služby Božie evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku.

Následne sa o 11.00 h aj v rímskokatolíckom Kostole sv. Martina na Námestí SNP začne slávnostná svätá omša a o 16.00 h zasa v evanjelickom kostole odznie organový koncert absolventov konzervatória v Žiline pod názvom Bachove dni 2013.

Matičná nedeľa prebieha aj v SNM – Múzeu slovenskej dediny (Jahodnícke háje) týmito akciami:

– Rímskokatolícky kostol z Rudna
10.30 h

– Slávnostné slávu Slávov slávných
– 1 150 rokov od prích u svätých Cyrila a Metoda
– Voziareň pricestného hostinca z Moškova

12.00 h

– Slávnostné zasadnutie maticiárov
– Pozdravy a príhovory pri príležitosti 150. výročia založenia MS

13.00 h

– Matičná veselica
– Hudobné vystúpenia, detské hry, guláš...

Sprievodné programy

(sobota 3. augusta, areál amfiteátra)

13.00 – 17.00 h

– Matičná kvapka krvi, tradičný ľudový jarmok, ukážky ľudových remesiel, ukážky historického umenia a sokolarstva, atrakcie pre deti, prezentácia matičnej vydavateľskej činnosti

VŠIMLI SME SI

Už aj – Berényi na hrad!

Už sme si akosi útrpne zvykli na to, že zákony na Slovensku neplatia rovnako pre každého a že mnohí ich môžu so súhlasom štátnych orgánov obchádzať. Už vyše roka na Slovensku registrujeme činnosť politickej strany, ktorá funguje v rozpore so zákonom o činnosti politických strán, lebo ju vedie s najväčšou pravdepodobnosťou (rovnajúcou sa istote) cudzí štátny občan.

Štát nič nemôže, veď štát sa nemá ako presvedčiť... Frázy, alibizmus. Zostáva sa nám na Slovensku už iba modliť, aby sme aj prezidenta nemali cudzieho štátneho občana. Pretože štátu je to jedno, štát na to nemá páky, „nemá sa ako dozvedieť, presvedčiť...“, znelo opakované vyjadrenie na naše otázky,

prečo napríklad pán Berényi, ktorý sám o sebe vyhlásil, že „sa stane občanom Maďarskej republiky hneď, ako to bude možné“, môže viesť na Slovensku Stranu Maďarskej komunity (SMK), čo je zjavne nezákonné. Najnovšie však SMK oznámila, že sa zúčastní na voľbe prezidenta, ak „pravica“ nepredloží nejakého spoločne prijateľného kandidáta. Pripustíme, že by SMK, tak ako to avizuje, predložila svojho kandidáta. Pripustíme, že by na základe svojich schopností dokázal osloviť dostatočný počet voličov. A pripustíme, že by bol zvolený. Nuž, mali by sme dobrého prezidenta. Lenže, členstvo v SMK je takmer podmienené maďarským občianstvom. Takže by sme mali za prezidenta občana Maďarskej republiky. A čo by na to samotný štát? Nuž, zrejme by nemal možnosť, ako sa presvedčiť, asi by nemožno... Takže je tu otázka zrejme nanajvýš logická. Načo nám je štát, jeho exekutívne orgány, ktoré šteto financujeme? Keď nič nemôžu, nemajú možnosti, nevedia ako...?

Vážení pán József Berényi, pokojne kandidujte za prezidenta trebárs aj vy sami! Najlepšie viete, čo vám u nás môže ľahko prejsť a ako obísť zákony, ktoré platia pre voličov, ale pre vás politikov nie. Aj to je dôkaz, aký výsmech si z voličov na Slovensku robíte, a to ani nemusíte postaviť prezidentského kandidáta.

Ján ČERNÝ

Festival POHODA, veď vždy ide len o politiku

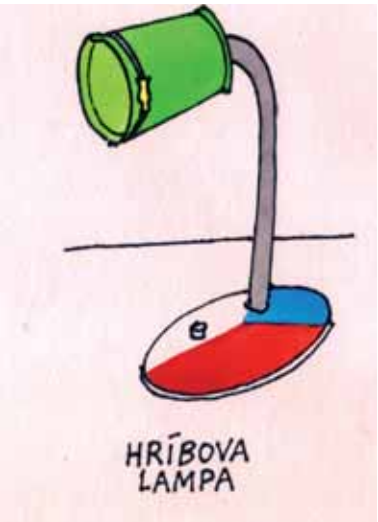
Hríb a Bezák ako púťová atrakcia

Nedávno sa takmer jednotne v opozičnej tlači a v bulvárí objavili pohoršené konštatovania, že vraj „sprivatizované oslavy Cyrila a Metoda na Devine“. Nikde sa však neobjavila poznámka na tému – politicky sprivatizovaná Pohoda.

Trenčiansky letný festival Pohoda sa už tradične hrdí tým, že ide o nepolitickú, alebo ak chceme – apolitickú akciu. Nechajme právo na zjednodušené videnie sveta tým, ktorí ho takto vnímajú. Už od čias Woodstocku sú totiž hudobné festivaly najmä vyjadrením určitého postoja ich návštevníkov aj k veciam verejným. A to je predsa politika. S tou pripomienkou, že vo Woodstocku sa desaťtisíce mladých ľudí prvý raz verejne vyjadrili proti svetovej morálke, ktorá sa čoraz viac utápala v svetovej komercii a vo vzájomnej nenávisť. Už sme si v predchádzajúcich ročníkoch Pohody „zvykli“ na akúsi čudnú societu takzvaných VIP hostí festivalu – Václav Havel, Michael Kocáb (no dobre, on je popri politike ešte aj skvelý hudobník), Ľveta Radičová v spoločnosti kňaza-nekňaza, zopár politických poskokov z ministraníček, ktoré hlasným krikom

na domácej politickej scéne vytvárajú dojem dôležitosti, knieža, ktoré spí stále a všade, Karl Johannes Nepomuk Josef Norbert Friedrich Antonius Wratislaw Mena von und zu Schwarzenberg a mnohé ďalšie exotické zjavy. Toto

ČO INÍ NEPÍŠU

všetko by sa s veľmi prízhmurými očami dalo nazvať pohodovou či skôr Pohodovou recesiou. Akýmsi neodmysliteľným kolotočovým koloritom, na ktorom nikdy nesmie chýbať atrakcia či gýč. Prítomnosť istého moderátora na hlavnom programovom prevkapaní – vystúpení arcibiskupa Róberta Bezáka – však dala jasný politický punc nielen celému festivalu, ale aj jeho organizátorom. „Polahčujúcou“ okolnosťou pre nich by bolo iba ak pomyslenie, že si z pánov Bezáka a Hríba ktosi spravil púťovú atrakciu – zrastenú dvojčičku, hadiu ženu, muža bez tváre – vyberte si, čo všetko sa po púťach kedysi vozilo s cieľom zarobiť nejaký ten peniaz. Dokonca ani samotná Bezáková prítomnosť na festivale tohto typu by nebola ničím pohoršujúcim. Naopak, autorita takéhoto charakteru by sa tam pokojne mohla prihovoriť prítomným a zvestovať im čo-to povedzme z poznania o morálnych hodnotách. Jeho politický prejav, režírovaný práve Štefanom Hríbom, však svedčí o čomsi úplne inom. O politickom sprivatizovaní doteraz vždy pohodovej Pohody.

Ivan BROŽÍK - Karikatura: A. MIŠANEK

Matičná loď v mori búrok

Marián TKÁČ

História Matice slovenskej je denníkom lode plávajúcej v sto-päťdesiatročných vodách, plných búrlivých vln. Veď každému z re-žimov, ktoré Matica prežila, občas zišla na um otázka: „Načo nám je Matica?“ Uhorským pánom, ktorí chceli všetko maďarčiť, bola ost-ňom v päte. Pražským pánom, ktorí chceli nahradiť slovenčinu česko-slovenčinou, spriečila sa v krku. A potom ju chceli súdruhovia na našom vidieku nahradiť jednotný-mi roľníckymi družstvami. A dnes? V čase plnom hodnotového chao-su „sa“ len ťažko znáša akýkoľvek hodnotový systém. A tento matičný dokonca lipne na starých tradi-ciách! Nečudo, že sú vody, po ktor-ých pláva matičná loď, búrlivé. A práve aj v roku veľkého matičné-ho jubilea.

Vznik a dejstvom Matice

slovenskej, opierajúcej sa o cyri-lo-metodský duchovný odkaz, patrí medzi najvýznamnejšie historické udalosti našich moderných dejín. Bola veľkou autoritou, reprezen-tantkou i symbolom národnej kul-túry a samobytnosti. Na matičnej pôde sa kladli základy slovenskej vedy a kultúry. V lone Matice sa zrodilo národné múzeum a národná knižnica, ale aj akadémia vied, Ná-rodné osvetové centrum, Sloven-ské komorné i Slovenské národné divadlo, národná galéria i národný archív. Stačí to však do budúcnos-ti? Dnešní matiční funkcionári ve-dia, že nestačí. Ak tento národ a jeho Matica chce prežiť ďalších 150 rokov vo vlastnom štáte, mu-sia odpovedať na výzvy dneška. „Zjednocovať spoločnosť“, ako Ma-ticu nabáda premiér, či byť „myš-lienkovým think tankom v mnohých

oblastiach hospodárskeho a spo-lo-čenského života“, čo je požiadavka ministra kultúry.

Aj pri kritickom pohľade na trojročnú minulosť isté výsledky sú tu. Matica sa postupne vracia do povedomia spoločnosti, matiční

KOMENTÁR

predstavitelia dostávajú priestor na oficiálnych podujatiach, čo prináša oživenie záujmu o Maticu. Obnova mena Matice a jej vplyvu sa deje aj cez Slovenské národné noviny, ktoré sa približujú k cieľu byť mien-kotvorným týždenníkom. Vzástla členská základňa (v Martine eviduj-ú, že do počtu 30 tisíc chýba už len štrnásť nových členov), rastie počet činných miestnych odborov, zvyšuje sa počet zakladajúcich čle-nov. Matica už nestarne, rastie po-

čet odborov Mladej Matice a nadvä-zuje spoluprácu s univerzitami i so strednými školami. Pustila sa do spolupráce aj so samosprávami i všetkými cirkvami. Verejnosť zare-gistrovala, že na osobitnej audien-cii v rámci púte k hrobu sv. Cyrila do Ríma požehnal Matici a národu 13. februára 2013 odchádzajúci pá-pež Benedikt XVI.

Aj posledného Slováka však Matica presvedčí, že ju potre-buje, až vtedy, keď bude cítiť, že mu „pomáha“. Že mu nielen hovorí z duše, ale že správne hľadá rie-šenie balíka problémov nazvaného „vlastenectvo na každý deň“, ktoré prekračuje tradičné chápanie vlasti – história, jazyk, kultúra a vzdelá-vanie akoby samé pre seba. Dnes, napokon tak, ako sa píše už v pr-vých matičných stanovách, ide o kultúru a vzdelanie ako predpoklad „dobrobytu“ národa. Lebo národu, ktorý schudobnel práve vtedy, keď dopustil, aby nad všetkým vládli peniaze, treba niečo vrátiť. Ak na-teraz nie peniaze, tak tradičné hod-noty, o ktoré je núdza. Keď ich má nahrádzať bulvárna kultúra, šíriaca sa zovšadiaľ. Mladí tohto národa namiesto plytkej „pohodovosti“,

ktorou sa ľahko prekrývajú ich by-tostné problémy, potrebujú kultúru, na ktorej vyrastal ich národ. Stačí zísť na niektoré z matičných po-dujatí a zistíte, čo ľudí teší. Starí i mladí spievajú a tancujú, stavajú napriek prekážkam busty a sochy, usporadúvajú podujatia na počesť slávnych udalostí a osobností na-šej minulosti. Náš dnes zväčša schudobnený národ je vitálny, pre-tiera si oči, dáva o sebe vedieť a je pri tom – Matica.

Od Matice sa čaká, že bude prinášať to, čo iní neprinášajú. Že pomôže udržiavať ducha tradičnej slovenskej spoločnosti v moder-ných podmienkach. Že sa matičiari nebudú báť postaviť sa aj pred poli-tikov a kňazov a povedať im i nepri-jemné pravdy. Vyžaduje si to popri rozvahe aj odvahu. Ale aj: Maticu zjednotenú a oddelenú od nepri-jemných finančných káuz nedávnej minulosti. Za pomoci príslušných orgánov štátu sa to iste podarí. Lebo len tak sa loď s menom Mati-ca nestratí v mori času, ktoré sflu-buje najmä búrky.

Autor je predseda Matice slovenskej.

Colnica s vybranými pasovákmi

Eva ZELENAYOVÁ

Zákon o RTVS nazýva túto ve-rejnoprávnú inštitúciu okrem iného národnou. Pri príležitosti dvadsia-teho výročia vzniku štátu pripravili slovenská a česká televízia seriál Colnica. Skončil sa v polovici júla. A priam rukoplatne dokázal, kto ovláda slovenskú spoločnosť. Aj v takých častiach, v ktorých mali mať navrch Slováci, vedenie slo-venskej (?) televízie presvedčilo, ako ďaleko má k štátotvornému ná-rodu. Vari nebolo jednej časti seriá-lu, v ktorej by Slovákov nepred-stavila v tom najúbohejšom svetle. Ešte aj v častiach venovaných té-mam, v ktorých boli a azda aj sú Slováci konzervatívnejší a ctia si prirodzenosť, dočkali sa absurdít v podaní nereprezentatívnych pro-tagonistov.

Na jedného z nich, treťosekto-rového predstaviteľa Milana Me-síka, dokonca moderátor českej televízie Michal Prokop reagoval slovami, že je zvláštne, ako hovorí o úpadku, skaze a sedí v luxuse

POZNÁMKA

pri domácom bazéne. Nie je ťažké uhádnuť, odkiaľ ten luxus pochá-dza a za čo. Hlavný investor tretie-ho sektora George Soros sa do-konca vo svojich knižkách chváli, ako korumpuje ľudí pre svoje ciele. Pavol Dinka svoju najnovšiu kniž-ku Mediálne pasce verzus mozog v nádrži začína práve tým, čím sú v súčasnosti ľudia ovládaní. Čo im treba ponúknuť? „Áno, treba im ponúknuť dary, lesk vecí, a tým

kontrolovať ich postoje a presved-čenie.“

V časti Colnice venovanej ro-dine opäť slovenskú verejnosť za-stupovala významná priekopníčka tretieho sektora Olga Pietruchová, chemická inžinierka s vlastnou realitnou kanceláriou, neskôr sa venovala domácejmu násiliu na že-nách a podľa internetového portálu osobnosti.sk je členkou poradné-ho výboru Open Society Institute (USA) pre násilie páchané na že-nách. V relácii vystupovala ako expertka na rodovú rovnosť a ri-aďiteľka odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Viacerých diskutujúcich priam iritovala svojimi názormi na rodinu, najmä keď povedala, že dnes majú

rodičia detí iné potreby, než mať rodinu. Takmer počas celej disku-sie o rodine sa predstavila ako jej nezmieriteľná oportunistka. Podľa nej nie rodina prežíva krízu, ale he-terosexuálne manželstvo, nad čím český zástupca v diskusii Karol Sidon len pokrútil hlavou a obvinil ju, že sa to mení pod tlakom ľudí práve takých, ako je ona.

Už prvá časť seriálu nesľubo-vala nič dobré zo slovenskej strany. Bol preplnený typmi ľudí, ktorí by sa najradšej vyzliekli zo slovenskej národnosti, ako Šimečka, Srholec, Chmelár, Leško, Lasica, ba i veľko-podnikatelia Tkáč a Haščák. Už na prvý pohľad bolo jasné, že sloven-ská strana veľmi pozorne vyberala do seriálu ľudí bez pamäti. Michal Havran ml. nielenže nie je novem-brovou generáciou, ale je dokonca ignorantom všetkého slovenského. A akým slovenským representan-tom bol napríklad Tom Nicholson?

Nuž tak, v jubilejnom roku vzniku štátu, príchodu sv. Cyrila a Metoda medzi našich predkov RTVS ukázala, ako si ctí dedičstvo otcov. (Viac aj na strane 4)

AKO BOLO, ČO BOLO

V pracovni môjho priateľa profesora Michala Valenta visí citát od ruského lekára neurológa Vladimíra Michai-loviča Bechtereva. „Ak sa chorému po rozhovore s leká-rom viditeľne neulaví, mal by lekár zanechať svoje povolanie!“

Zaujímavá myšlienka. Dnes však otázka stojí tak, či niekto má vôbec čas a vôľu na nejaký rozhovor. Nedávno som bol na besede s čitateľ-mi v trnavskej knižnici. Mojm hosťom bol dlhoročný primár interného oddelenia trnavskej nemocnice MUDr. Tibor Tibenský, ktorý je jedným z hrdinov mojej knižky Čierny humor v bielom plášti. Tohto srdeč-ného a rozhľadeného človeka som spoznal ako suseda počas letných spisovateľských po-bytov v budmerickom kaštie-li. Často sme sa rozprávali o jeho dvoch vzoroch. Jedným bol primár Koloman Prónay a druhým dedinský lekár Zol-tán Lamoš. Keď sa prvý z me-

novaných zastavil počas vizity pri pacientovi, sekundári mali pocit, že sa s tým človekom zabáva neskutočne dlho. Keď však Prónay zistil, že niekto z nich odbavil pacienta ako z okna rýchlika, zareagoval ostro: „Kolega, ako by ste sa

Čas ako recept pre chorého človeka

Peter VALO

cítili vy, keby v situácii tohto pacienta bol váš otec, vaša sestra a vy by ste sa k nemu správali tak ako teraz?“

Pre primára Prónaya bol čas venovaný chorému člove-ku posvätný. Doktor Tibenský prevzal túto zásadu. Vedel, že ak má byť lekár úspešný, musí si získať pacientovu dôveru. Žijeme vo svete plnom zhonu a odcudzenosti. Čakárne sú plné, času na chorého človeka je málo, niektoré laboratórne

vyšetrenia sú drahé a poisťov-ne nútia lekárov, aby šetrili, zatiaľ čo farmaceutické firmy ich stimulujú, aby prednostne predpisovali ich lieky. Chorý človek sa ženie od jedného špecialistu k druhému, ktorí zavše liečia chorobu a nie člo-

tom, že by mal zmeniť návyky v stravovaní, aké sa v jeho ro-dine pestovali celé generácie. Nedokážete mu vysvetliť, že by mal zaparkovať auto a po-sadiť sa na bicykel. Neuverí vám, že severania sa nevozia na bicykloch preto, že obdi-

vujú a milujú svoju krajinu, ale v prvom rade milujú svoje zdravie. Na toto všetko treba čas a prístup, aký je zakotve-ný v úvodnej myšlienke, ktorú vyslovil neurológ Bechtere v.

Druhým vzorom primára Tibenského bol doktor Zoltán Lamoš z Častej, ktorý liečil pacientov v širokom okolí. V jeho prípade sa nedalo hovo-riť o ordinačných hodinách. Lekárčina bola jeho poslanie, akoby len pre ňu prišiel na

svet. Jeho pacienti boli jeho životom. Bol to rodinný lekár, ktorý dôverne poznal svojich ľudí. Nikdy mu nechýbala lás-kavosť a empatia k svojmu blížnemu. Dôvera a slovo mali hodnotu a účinnosť lieku, pri-čom vyznával zásadu: „Ten človek má svoje problémy, ja som jeho lekár. Stačí, keď si s ním tri minúty pohovorím, a hneď vidím, o čo ide. Viem ho uspokojiť a bude pokojný. Umožniť rozhovor nie je také drahé, ale je to nesmierne dôležité, a keď je môj pacient v alarmujúcej situácii, sadnem do auta a idem.“

Čo ma na dvoch dokto-roch, o ktorých rozprával Ti-bor Tibenský, zaujalo? Obaja pri vykonávaní svojej profesie potlačili v styku s pacientom osobné problémy. Dobre vede-li, že mrzutý lekár s arogan-tnou sestričkou prenášajú svo-je nálady na pacienta, a tým sami znevažujú efekt liečby. Preto si vždy našli čas na po-vzbudzujúci rozhovor s po-chopením pre toho druhého. To je všetko.

SEBAOBRANA

V roku 2000 sme na Slovensku evidovali šesťsto-dvadsať rómskych osád. V roku 2009 ich už bolo šesťstodeväťdesiat. Ide o osady, v ktorých žijú Rómovia v zlých sociálnych a hygienických pomeroch. Dosiaľ všetky slovenské vlády po roku 1989 boli kritizované za neriešenie rómskej problematiky, do ktorej patria aj nelegálne osady v katastroch mnohých obcí.

Čo nevidia v OSN

Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva pred niekoľkými dňami vyjadril nespokojnosť s podmienkami života Rómov na Slovensku. Zo Ženevy nám poslali odporúčania. Výbor sa okrem iného zaoberal tým, že Rómovia sú vraj u nás naďalej obeťmi diskriminácie najmä v oblasti vzdelávania, zamestnania, zdravotníctva a bývania. Výbor nám odporúča posilniť preventívne a ochranné opatrenia na boj so sociálnou a spoločenskou diskrimináciou Rómov vo všetkých oblastiach. Má sa to diať najmä zaistením úplného uplatňovania tzv. antidiskriminačného zákona.

V Košiciach vyrástol múr, ktorý má chrániť parkovisko jedného zo sídlisk pred nepriateľskými občanmi zo susedstva. Tí vraj pred postavením múru na parkovisku nielen vykrádali autá, ale znečisťovali ho fekáliami a iným odpadom. Mesto a mestská časť sa dohadujú, či nejde v prípade múra o čiernu stavbu. Na Slovensku bolo údajne postavených štrnásť podobných múrov, z toho osem je na východe. Niektorí aktivisti označujú takéto múry priviletkom „protirómske“.

Obyvateľom slovenských miest a obcí nezáleží primárne na tom, akú farbu pleti alebo národnosť majú spoluobčania, ktorí im vykrádajú autá či vykonávajú fyziologickú potrebu pod oknami. Slušní občania nie sú povinní tolerovať správanie tých neslušných. Bránia sa teda aj stávaním múrov. Nikto však nestavia múry a ploty okolo rómskych osád, aby zabránili voľnému pohybu Rómov. Kritici plotov vždy obviňujú z diskriminácie len tú stranu, ktorá múry postavila na svoju ochranu. Nekritizujú činnosť tých, pred ktorými sa ľudia musia chrániť.

Príkladom je prípad Oskara Dobrovodského, ktorý je verejnosti známy pre neuveriteľné problémy s neprispôbitelnými susedmi. Tí jemu a jeho otcovi urobili zo života peklo. Úrady mu nepomohli, tak začal na svoj problém ukazovať aj verejne pre nečinnosť kompetentných. Obyvateľ Malaciek vyjadril svoje sklamanie z nečinnosti orgánov aj takto: „Doma mám súdny rozkaz zo 14. 4. 2011 o Zákaze rozbíjania kovových predmetov v našom susedstve, o nadmernom hluku, pálení gúm, zákaze vykonávania potreby a státia Cigánov pod oknami nášho domu. Malackí policajti mi odpovedia, že nie je v ich kompetencii riešiť tento problém a mám sa obrátiť na menovanú sudkyňu. Cigáni sa len arogantne vyškieraajú a rehocú.“ Kto postavil okolo tohto prípadu múr nečinnosti a mlčania? A čo na to OSN?!

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Českí filmári umiestnili sídlo Rastislava nie na Devín, ale na Velehrad Výber protagonistov diskvalifikuje RTVS

Eva ZELENAYOVÁ – Foto: mkpe.sk

V jednej časti televízneho seriálu Colnica, nazvaného Rozvod, bol hosťom politický komentátor Marián Leško. Keby nedošlo v roku 1989 k zmene, politická kariéra by ho určite neminula. Napokon usiloval sa o to aj po roku 1989 vo farbách Strany demokratickej ľavice, no neúspešne. Do parlamentu sa nedostal. Leško do celkovo príjemnej atmosféry relácie vniesol konflikt.

Podľa českých filmárov sídlil Rastislav na Morave.

Spočiatku ani prítomní v štúdiu nechápali jeho poznámku, že závidí Čechom ich úroveň, lebo na Slovensku už od čias Hlinku jedna skupina ľudí robí problémy. Ukázalo sa, že tou skupinou myslí cirkev.

■ S HUSITSKÝM PALCÁTOM

No nemal už odvahu dopovedať, že keby nie cirkev, nemuseli sme sa v roku 1989 s Čechmi „rozvádzať“.

Cirkev na Slovensku bola sku-

točne tou inštitúciou, ktorá po vzniku Česko-Slovenska sa pre prezidenta Masaryka a šéfa diplomacie Beneša stala terčom útokov. Cieľom českej politiky bolo odkresťančenie Slovenska, ktoré považovala za hlavnú prekážku idey jednotného národa. Český národ pokojne prijal Masarykovo heslo Preč od Ríma, lebo bolo v súlade s jeho husitskou tradíciou. U Slovákov však bol stále živý cyrilometodský odkaz, odmietali náboženský útlak a ich vodcom sa stal kňaz Andrej Hlinka. Ten v dodržaní Pittsburskej dohody, ktorá zaručovala autonómiu pre Slovensko, videl záchranu národa pred asimiláciou.

Hlinka teda dodnes prekáža čechoslovakistom aj ateistom. Niekedy tieto dve kategórie ľudí splývajú. Prejavilo sa to predovšetkým v roku 2007, keď SNS do NR SR predložila návrh zákona o zásluhách Andreja Hlinku. Ako býva zvykom po roku 1989, podobné aktivity národného

charakteru vyvolávajú okamžitý odpor istých kruhov a spisujú petície. Pod petíciou za stiahnutie zákona sa podpísali známe tváre ako aktivista Anna Fábry, spisovateľ Michal Hvorecký, vysokoškolský pedagóg Eduard Chmelár, historik Ivan Kamenec, politológ Miroslav Kusý, aktivistka Oľga Pietruchovej, dramaturg Martin Porubjak, ekonóm Juraj Stern, ochranárka Ľubica Trubíniová, bývalý predseda SDL Peter Weiss, historička Katarína Zavacká a ďalší. Známe mená z bojkotovania a zo znetvorovania všetkého, čo súvisí s národnými dejinami Slovákov. A najmä s ich náboženským ukotvením.

Chmelár sa dokonca v čase rokovania NR SR o zákone postavil pred NR SR s dvoma-troma kamarátmi a transparentom: Hitler Hlinka jedna linka. V tom čase sa prezident Ivan Gašparovič zúčastnil na odhalení pamätníka A. Hlinkovi v Bratislavskej mestskej štvrti Ružinov, kde povedal: „Keď sa nenašiel líder riešenia celonárodných záujmov, Hlinka obeť bral na seba bremeno zodpovednosti a konal.“

■ STAHOVANIE RASTICA

V tomto roku si mnohé európske štáty pripomínajú misiu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Pozývateľom vierozvestcov bol panovník starých Slovákov knieža Rastislav. Václav Kocian v knižke Zabudnutý kráľ Rastislav odvolávajú sa na

Fuldské analýzy tvrdí, že jeho sídlom bol Devín. Na str. 15 píše: „... lebo práve toto mesto staršia i novšia uhorská historiografia pokladala za hlavné mesto Moravskej ríše a Fuldské analýzy ho opisali ako civitas Rastizi – Dowina – puella, mesto Rastislava – Devín – deva.“ Historik Richard Marsina v diele Metodov boj na str. 16 uvádza: „Z rozprávacích prameňov napísaných po latinsky najviac údajov o dejinách Veľkej Moravy obsahujú Fuldské analýzy (Annales Fuldenses).“ Treba to pripomenúť aj preto, že český film o misii sv. bratov umiestnil sídlo Rastislava na Velehrad. Čo iné sa však dalo očakávať?

Napriek tomu, že Česi s reformáciou cirkvi predišli ostatné európske národy a vystúpením Jana Husa už od začiatku 15. storočia našťartovali ďalšie proticirkevné udalosti, v 21. storočí nastáva istá zmena. A súvisí s bývalým prezidentom Václavom Klausom. Po storočiach českého rebelantstva proti cirkvi Klaus objavil pre Čechov sv. Václava a na spomienkovej slávnosti povedal: „Legenda svätého Václava je jedným z konštitutívnych prvkov našej štátnosti, je a bola vždy autentickou súčasťou nášho vnímania seba samých i kontextu, v ktorom žijeme.“ A Klaus vyzval cirkev, aby „svoju významnú autoritu v nezanedbateľnej časti celej českej verejnosti uplatňovala viac a hlasnejšie i v debate celospoločenskej“. Lebo „nechať vo verejnom priestore dominovať len oportunistických modernistov sa nakoniec vypomstí všetkým“.

Podľa Leška cirkev je istou skupinou. Na Slovensku tvoria kresťanské cirkvi vyše tri štvrtiny národa. Takže sú nielen nezanedbateľnou časťou celej slovenskej verejnosti. Leško pritom slúžil režimu, ktorý NR SR vyhlásila za zločinný. Za koho teda hovorí na verejnosti? Koho to verejnoprávna televízia preferuje?

Konferencia Východné Slovensko v národných dejinách Od najstarších čias až po súčasnosť

Viliam KOMORA – Foto: archív SNN

Matica slovenská v spolupráci s Univerzitou P. J. Šafárika, Prešovskou univerzitou, mestom Košice a Domom MS Košice usporiadala pod záštitou ministra školstva Dušana Čaploviča v Košiciach 4. júla vedeckú konferenciu Východné Slovensko v slovenských národných dejinách, ktorej hlavným organizátorom a garantom bol prof. PhDr. Imrich Sedlák, CSc.

V mene predsedu Matice slovenskej Mariána Tkáča konferenciu otvoril Peter Cabadaj, tajomník MS pre kultúrno-osvetovú, umeleckú a záujmovú činnosť a ocenil pritom akademických predstaviteľov prof. Ladislava Tajtáka a prof. Jána Gbúra, ktorým zlaté medaily MS odovzdal vedecký tajomník MS doc. Pavol Parenička. Za spoluorganizátorov konferencie sa prihovarili Zdenko Trebuľa, predseda Košického samosprávneho kraja, Ján Jakubov, námestník primátora Košíc za Richarda Rašiho, a hovorca ministra školstva Michal Kaliňák za Dušana Čaploviča.

■ INTEGRITA VÝCHODU

Peter Cabadaj vo svojom vystúpení konštatoval, že najvýznamnejšie sa problematike integrácie Slovenska a východného Slovenska venoval práve prof. Imrich Sedlák. Ten potom v referáte Východné Slovensko, integrálna súčasť Slovenska ozrejnil spôsoby upevňovania slovenskej jednoty a vlastenectva so špecifickosťou, s kontaktmi a so vzdialenosťou k iným častiam územia a poukázal aj na snahu o izoláciu a oslabenie národného hnutia aj s nositeľmi týchto tendencií. Východné Slovensko bolo integrálnou súčasťou Slo-

venska od stredoveku a aktívne sa zúčastnilo na národnom hnutí. Ako výrazný príklad I. Sedlák uviedol štúrovské hnutie, ktoré malo celonárodný charakter, keď po Bratislave vzniklo centrum

KONFERENCIA

Garant konferencie Imrich Sedlák.

v Levoči aj Kežmarku a v Prešove, kde boli najvýznamnejšie školy v Uhorsku, Ľudovíta Štúra srdečne privítali. K štúrovskému hnutiu sa hlásili obyvatelia z celého Slovenska, aj východného, a Východoslováci boli v národnom hnutí aktívni.

Prof. Ferdinand Uličný v referáte Východné Slovensko v stre-

doveku zdôraznil opodstatnenosť používania pomenovania Sloven, Slovenka a Slovensko. Slovenské názvy dokazujú slovenský pôvod sídiel. Východné Slovensko bolo jedným z krajov Slovenska.

Prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc., v prejave o koncepcii dejín východného Slovenska uviedol, že v Uhorsku bolo Slovensko dobyté územie a zdôrazňovanie osobitostí východného Slovenska sa neraz dialo so zámerom rozdelenia a pomaďarčenia Slovákov. Prof. Peter Švorc v príspevku Východné Slovensko v medzivojnovom období podčiarkol, že východné Slovensko nestálo bokom od zapojenia Slovenska do vznikajúcej ČSR a priblížil Viedenskú arbitráž. Východné Slovensko bolo slovenské, bola tu dominancia Slovákov. Maďari mali rozpracovaný plán pomaďarčenia Slovenska, preto boli proti ČSR. Prof. Ján Gbúr v téme Literatúra v integračnom procese východného Slovenska sa zamerával na problematiku literatúry po roku 1989, mimoliterárny vývin, regionalizmus, etnicko-kultúrny charakter, otvorenie hraníc, internet či globalizačnú spoločnosť a tvorbu so zameraním na východné Slovensko. Dr. Vojtech Kárpáty v referáte Postavenie Slovákov na okupovanom úze-

mi južného Slovenska spomenul spoločenskú a politickú situáciu v období rokov 1938 – 1945 na príklade Košíc, Viedenskú arbitráž, obsadenie mesta horthyovskými vojskami, následné perzekúcie, politiku a strany Maďarov a oslobodenie Košíc. Konštatoval, že obdobie okupácie prinieslo úpadok životnej úrovne obyvateľstva.

■ PRÍNOS GARANTA

Doc. Pavol Parenička vo svojom diskusnom príspevku vyzdvihol dielo prof. Imricha Sedláka Východné Slovensko v letokruhoch národa – najvýznamnejšie historické a literárno-historické dielo Slovenského literárneho fondu za rok 2013. Spomenul jeho zásluhnú celoživotnú prácu a blahoželania k tohtoročným narodeninám od ministra kultúry Mareka Maďariča a predsedu vlády Roberta Fica. Docent Mišo Adamov Kováč vystúpil s diskusným príspevkom Michal Fedor a Matica slovenská na východnom Slovensku, v ktorom priblížil jeho prácu v MS, v košickej Štátnej vedeckej knižnici, v SAV a v MO MS východného Slovenska. Margaréta Vyšňá sa v diskusnom príspevku Možnosti pozitívneho dialógu s národnostnými menšinami zamerala na spoluprácu s národnostnými menšinami a na národnú identitu.

V záveroch z konferencie sa konštatuje, že východné Slovensko bolo a je integrálnou súčasťou Slovenska a metropolou východného Slovenka sú Košice, pričom ako jedna z priorit sa zvýraznila potreba dokončiť monografiu o ich dejinách. Prínos konferencie zhodnotil na záver prof. I. Sedlák.

Afganistan – možným obetiam vo vojenských operáciách sa nedá predísť

Koniec našich ilúzií a začiatok poučenia

Dušan D. KERNÝ – Foto: zdroj - internet

V minulých dňoch prišiel o život vo vojenskej misii ISAF 35-ročný čatár Daniel Kavuliak z Turzovky. Fakt, že slovenský profesionálny vojak neprežil útok teroristu v Afganistane, je pre nás nešťastím a mnohorakým poučením. Predovšetkým treba jednoznačne stáť pri našich vojakách a vojakoch a našich spojeneckých záväzkoch a netreba ich spochybňovať.

Posledná rozlúčka so slovenským vojakom. Prišli aj vládni činitelia.

Niekoľko generácií mladých Slovencek a Slovákov a ich rodičov si musí uvedomiť, že profesionálna armáda nahradila takú nepopulárnu a nákladnú vojenskú prezenčnú službu. Aj v takomto zmysle sme všetci, ktorí sme sa vyhli vojenskej službe, aj naše rodiny vlastne pozostali. Súčasťou moderného štátu sa tiež stali moderné, špecializované profesionálne jednotky, ktoré sú práve tak vyhľadávané, ako aj v iných starých či nových spojeneckých štátoch.

■ SÚRADNICE NEŠASTIA

Treba sa pozrieť aj na to, kde sa udalosť stala – priamo na letisku v Kandaháre, kde už neraz pristávali a odlietali spojenecké lietadlá, medzi nimi aj s našimi vojakmi či novinármi. Ani dobre strážené a chránené objekty nie sú v Afganistane bezpečné. Kandahár a jeho okolie bolo vždy tradičnou baštou Talibanu – a neprestalo ňou zrejme byť. Vražedný prepád, ktorý priniesol nešťastie na-

ším vojakom a ich rodinám a je nešťastím pre všetkých, sa stal v prvý deň moslimského sviatku ramadán. A to je predsa sviatok, ktorý má všetkých moslimov priblížiť k duchovnej podstate islamu. Preto jeho najviditeľnejším znakom je zrieknutie sa pozemských pôžitkov, čo sa prejavuje v zákaze pitia, jedenia a fajčenia počas dňa. To nás uvádza aj do toho, ako sa za desaťročia vojny deštruovalo – aj s prispením našich spojeneckých operácií, ako aj „omylov“, pri ktorých zahynuli tisíce civilných afganských obetí – poňatie starých tradícií v Afganistane.

■ NEISTÝ KANDAHÁR

Mimoriadne závažné je, že vražedný útok sa odohral počas školenia na základni v Kandaháre. Na slovenskú jednotku zaútočil strelec zo strážnej veže letiska v Kandaháre. Tero-rista bol príslušník afganskej armády. Jeden slovenský vojak prišiel o život, dvaja sa zranili ťažko a štyria ľahko.

Ťažko ranených previezli americkým dopravným lietadlom do špecializovanej špičkovej spojeneckej nemocnice v Nemecku. Slovenská obeť a ranení nie sú za posledné roky pokusov vybudovať samonosné afganské bezpečnostné sily a armádu a odovzdať im kontrolu vôbec prvé. Ba dalo by sa povedať, že je bežné, keď novo vycvičení afganskí vojaci obrátia zbrane proti spojencom. Takto zahynulo – a to priamo pri výcviku – za posledné dva roky najmä mnoho amerických vojakov.

■ NIE SME PRIATELIA

Treba sa pousmiať nad učebnicovou terminológiou tzv. bezpečnostných expertov, ktoré tak bezbariérovoprebrali verejnoprávne médiá – o infiltrátoroch do afganskej armády. Bývalé československé vojenské a spravodajské zložky mali mimoriadne dobré a samostatný prehľad o Afganistane – od „nás“ sme dodali po krvavom prevrate priamo z čs. „exilu“ v roku 1979 Babraka Karmala. Séria vražd jeho predchodcov, pri ktorej sa vlastne zrodila aj osobitná jednotka KGB Alfa, bola priamo spojená s rôznymi časťami afganskej armády. To roky pokračovalo a v podstate aj brzdiло boj proti sovietskym vojskám.

Vojenské riešenie, po ktorom USA za vlády G. Busha siahlo v roku 2001 – ako dnes jasne vidno –, ukázalo nezmyselnosť a hlboký omyl „vojny proti terorizmu“. Za terajšieho prezidenta USA neprinieslo riešenie ani nasadenie nezávislých bombardérov. Vojenská operácia bola propagandisticky veľkoho-bu nazvaná Trvalá sloboda. A ani na základe rozhodnutí OSN a spojeneckých rozhodnutí NATO neukázala za desať rokov možnosť vyhrať vo-

jenskou silou vojnu proti gerile. Vyhrať proti nielen obrovskému, ale najmä stále sa meniacemu spektru rôznorodých národných záujmov samotného afganského obyvateľstva a predstavitelov jednotlivých skupín.

■ KRVAVÝ ROZVRAT

Keď pomíne prvá vlna smútku nad tým všetkým, prečo prišiel o život 35-ročný čatár Daniel Kavuliak z Turzovky, budeme mať aj čas uvedomiť si, že práve tak ako ZSSR, jeho miliardy, jeho program pomoci civilnému obyvateľstvu len vtiahol hlbšie Afganistan do vojny a problémov, tak ani spojenecká operácia, ktorá sa stala aj našou, od roku 2001 nepriniesla Afganistanu mierové a tobôž už nie demokratické usporiadanie, ale rozvrat.

Návrat Talibanu ako partnera za rokovací stôl – ústupok rokovať s Talibanom – tomu rozumie predsa každý. To znamená uznať, že za dvanásť rokov vojenských operácií a leteckých útokov, pri ktorých padali najväčšie a najťažšie bomby v dejinách náletov, Taliban neporazili. Ak chceme, ako pre SNN povedal osobitný splnomocnenec OSN J. Kubiš, dosiahnuť stabilitu Afganistanu a stabilitu v regióne, musíme rokovať s tými, v rukách ktorých je reálna moc. Takisto sa nedá predísť vražedným útokom – tu nejde o infiltrátorov, ktorých má odhaliť tajná či spravodajská služba, ako sa nám usilujú nahovoriť z obrazovky. Ide totiž o taktiku zneistiť spojencov všade a vždy, keď sa to dá. Pri tom množstve civilistov, ktorí za tie roky zahynuli počas spojeneckej poľovačky na Taliban, zásobáreň ľudí, ktorí majú so spojencami osobné účty, každým dňom rastie. Mali by sme sa zbaviť ilúzií, že záležitosť v Afganistane sa našim pričinením zmenia na lepšie. Mali by sme sa zbaviť ilúzií, že oficiálna spojenecká propaganda odráža skutočný stav vecí – a najmä by sme sa mali zbaviť toporného jazyka v médiách, ktorý zakrýva pravý stav vecí. Mali by sme sa zbaviť lží, ktoré táto vojna priniesla. A mali by sme sa poučiť o tom, ako aj operácie v Afganistane prispeli k ohrozeniu demokracie a ohrozeniu demokratických, zákonných praktík, resp. rozšíreniu nezákonných praktík spravodajských služieb v samotných štátoch EÚ a NATO.

Slovensko vo svetovom dedičstve UNESCO

Terra banensium – zem baníkov

I. časť

Rudolf ZELENAY – Foto: wikimedia.org

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva prijali 16. novembra 1972 v Paríži. Slovenská republika k nemu pristúpila 31. marca 1993. K dnešnému dňu postupne zapísali do zoznamu svetového dedičstva päť kultúrnych a dve prírodné lokality zo SR. Ich prehľad začíname jedným z najstarších zápisov – Banskou Štiavnicou s technickými pamiatkami jej okolia.

Medzi naše najkrajšie a historicky najzaujímavejšie mestá sa neodmysliteľne zaradila Banská Štiavnica s rozlohou 46,74 štvorcového kilometra a 10 367 obyvateľmi (podľa sčítania k 31. decembru 2011). Je centrom chránenej krajiny oblasti Štiavnické vrchy a situovaná vnútri kaldery sformovanej zrejme pred vyše trinástimiliónmi rokov prepadnutím jadra stratovulkánu do Panónskeho mora po sérii erupcií. Práve ony vytvorili okolité pohorie s najvyšším vrchom, povestou opradeným Sitnom (1 009 metrov nad morom). Banská Štiavnica je sídlom okresu, súčasťou regiónu Hont a Banskobystrického kraja. V roku 1950 ju vyhlásili za mestskú pamiatkovú rezerváciu a 11. decembra 1993 spolu s jej okolím v kolumbijskej Cartagene zapísali do zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Územie osídlili Kelti, ktorí na ňom ťažili zlato už v 3. storočí pred n. l. Najstaršia písomná zmienka o meste pochádza z roku 1156 a uvádza sa v nej terra banensium – zem baníkov. Banská Štiavnica dostala privilégiu slobodného kráľovského mesta v roku 1238. O niečo starší je písomný dôkaz o ťažbe striebra. V 13.

Nový zámok v Štiavnici.

storočí sem prišli osadníci zo Saska a z Tirolska. V niektorých fázach obdobia medzi 13. – 18. storočím bol štiavnický rудný revír v ťažbe striebra najproduktívnejší zo všetkých banských revírov v Európe a aj v ťažbe zlata patril medzi najväčších producentov. Najvyššie hodnoty znamenal v roku 1690: 605 kilogramov zlata a 29 ton striebra.

Lokalita sa stala centrom technickej vzdelanosti s dodnes impozantnou urbanistickou štruktúrou a jedinečnými architektonickými realizáciami. Zdobia ju goticko-renesančné domy, budovy prvej Baníckej a lesníckej akadémie v Európe a najstaršej technickej školy na svete (1763). Radnica, sakrálné objekty a fortifikačný systém dotvorili neopakovateľný komplex. V 18. storočí bola Banská Štiavnica s vyše 23 tisíc obyvateľmi tretím najväčším mestom v Uhorsku. Zmieneny komplex zahŕňa aj osídlenie spojené s banskou činnosťou i viaceré technické pamiatky – vodné nádrže, štôlna, veže a celý systém využívania vodnej energie pre chod banských mechanizmov zaradený medzi svetové unikáty. Treba zdôrazniť, že v banskosťiavnických baniach ako prví vo svete použili na podzemný odstrel pušný prach už v roku 1627.

Niekdajšie slávne banícke mesto s vyše osemostoročnou tradíciou je v súčasnosti organizátorom niekoľkých regionálne i celoštátne významných podujatí. Známe sú predovšetkým septembrové Salaman-drove dni, ktoré na sklonku minulého storočia navštívila aj delegácia

kopáčov z ostrova Elba, konkrétne z mestčka Capoliveri, pyšného na vyše štyritisícročnú tradíciu baníctva. Do Talianska sa vrátili nadšení z priateľského prijatia, atmosféry a nádhery nášho stredovekého mesta. Okolie Banskej Štiavnice láka rekreantov, ich cieľom najčastejšie býva výstup na Sitno či pobyt pri jazere Počúvadlo. Známe sú tajchy, pôvabné jazerá, ktoré návštevníci nevnímajú ako účelové banské diela.

Na záver sa treba zmieniť o významných rodákoch a osobnostiach tohto mesta. Jozef Karol Hell sa narodil 13. mája 1713 v Banskej Štiavnici, kde študoval mechaniku a hydrauliku u profesora Samuela Mikovíniho. Nadviazal na unikátny vodohospodársky systém, celoživotné dielo svojho otca Mateja Kornela Hella. Syn v jeho šlapajach skonštruoval domýselné stroje na odčerpávanie vody z baní a spolu s Mikovínom dovŕšili mechanizáciu banských pohonov. Um našich novátorov svet dodnes využíva pri ťažbe ropy.

V Banskej Štiavnici o. i. pôsobili spisovatelia Pavol Dobšinský, Ján Palárik, kňaz, redaktor, spoluzakladateľ Maticе slovenskej Andrej Radlinský, študovali básnici Andrej Sládkovič, Alexander Petöfi, vychádzali tu časopisy Sokol, Cyril a Metod. Medzi osobnosti sa zaradili archeológ, geológ a historik Andrej Kmeť, národovec Ján Seberín, prírodovedec svetového mena Giovanni Antonio Scopoli a rad ďalších vedec-kých a kultúrnych činiteľov.

Perla stredného Slovenska je výnimočná. Jej nevyčísliteľne cenné kultúrne dedičstvo predstavuje 360 objektov. Viaceré z nich však potrebujú finančné injekcie, aby mohli v plnej nádhre prezentovať to, na čo by malo byť Slovensko právom hrdé.

Špeciálna ponuka

Sprisahanie proti republike

Aká je skutočná tvár maďarskej politiky voči Slovensku? Intrigy, podrazy, ...

242 s., 5,80 €, len 2,00 €

Občania proti maďarizácii

Viete, že aj dnes u nás prebieha násilné pomaďarčovanie Slovákov? Občania, bráňte sa!

120 s., 6,50 €, len 2,00 €

Sen môjho otca

Strhujúci životný príbeh nedočkate. Spomienky na to, ako žili predkovia na Dolnej zemi.

120 s., 7,50 €, len 2,00 €

Devín – božská perla Slovenska

Aká je história Devínu? Aký je význam tohto miesta pre Slovákov? Od najstarších čias až po dnešok.

134 s., 7,50 €, len 2,00 €

Stratený syn Slovenska

Bol svetoznámy skladateľ a klavírný virtuóz F. Liszt slovenského pôvodu?

192 s., 10,00 €, len 2,00 €

Zakázané zvony

Strhujúci príbeh podľa skutočných udalostí. O národnostnom útlaku Slovákov. Vďaka čomu náš národ pretrval a existuje?

272 s., 9,90 €, len 2,00 €

Hore hlavu Slováci

Kolko im ešte dovoľíme? Dokedy budete trýzniť tento biedny národ? Ostrá kritika doteraj. politiky.

150 s., 6,90 €, len 2,00 €

Maďarské blúznenie

Kto a prečo falšuje slovenské dejiny? Báiky o 1000 ročnom Maďarsku. Celé „Maďarsko“ obývali Slováci.

160 s., 6,90 €, len 2,00 €

Vstávajte vlastenci

Stratili sme národnú hrdosť? Ako je to s našim národným povedomím? Aké sú úlohy, metódy, formy a ciele vlasteneckej výchovy?

192 s., 9,90 €, len 2,00 €

Vzbura proti maďarizácii

V rokoch 1906–1908 odsúdili maďarské úrady 379 u-vedomelých Slovákov. Hrdinský príbeh obyvateľov, ktorí sa postavili na odpor.

140 s., 8,90 €, len 2,00 €

Po Štefánikových stopách

Veľmi pútavé a poučné čítanie. Po stopách generála Štefánika, výstup na Mont Blanc, cesta do Polynézie, farebne ilustrované.

136 s., 10,90 €, len 2,00 €

Kecy a fakty o tzv. demokracii

Ako je to vlastne s tzv. demokraciou a slobodou tlače? Ako sa robí mediálna kamufľaž? Staneme sa iba novovekými otrokmi?

150 s., 5,90 €, len 2,00 €

Koniec alebo začiatok

Vo svete vládne chaos a zmätok. Civilizácia stráca smer a dych. Morálka ide dolu vodou. Čo sa s nami stane, atď.

214 s., 6,60 €, len 2,00 €

To je ono

Klamstvá a výmysly. Toto sa v novinách nedočítate! Aká je pravda o vývoji u nás po roku 1989?

160 s., 5,30 €, len 2,00 €

Svoju objednávku pošlite na adresu: EKO-KONZULT, P.O. Box 61, 850 07 Bratislava 57 e-mail: eko-konzult@chassco.sk

Ekonomickým stratégom a prognostikom na Slovensku ruže nekvitnú

Potácame sa v štvorročných volebných programoch

Patrí ku generácii ekonómov, ktorí svoju kariéru začínali v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. V roku 1976 založil Ústav ekonomiky a riadenia priemyslu (ÚERP), v ktorom vznikli analytické a prognostické štúdie hodnotiace efektívnosť slovenského priemyslu. Vedeckú hodnosť doktor ekonomických vied dosiahol v roku 1984. Ešte pred zmenou režimu ÚERP prezentoval výsledky celoštátneho výskumu o neopodstatnenosti oficiálnych tvrdení, že sa na Slovensko dopláca. Práve naopak. V tomto ústave boli položené aj základy agentúry SARIO, v tom čase Národnej agentúry pre zahraničné investície a rozvoj. Na sklonku roku 1989 sa Ing. Ladislav LYSÁK, DrSc., (1933) stal spoluzakladateľom Nezávislého združenia ekonómov Slovenska (NEZES), ktorého je v súčasnosti predsedom. V rokoch 1994 – 1998 bol poslancom NR SR, neskôr krátko veľvyslancom SR v Indii s pôsobnosťou aj pre Bangladéš, Nepál, Srí Lanku a Maldivy. V súčasnosti prednáša na Ekonomickej univerzite v Bratislave.

Zhovárala sa Eva ZELENAYOVÁ – Foto: Maroš M. BANČEJ

• **Keďže Nezávislé združenie ekonómov Slovenska vzniklo už v roku 1989, dá sa povedať, že ekonómovia boli najpripravenejšia skupina ľudí na zmenu režimu?**

Skupina ekonómov okolo profesora Viktora Pavlendu a profesora Hvezdoňa Kočtúcha sa už v šesťdesiatych rokoch usilovala o zmenu vtedajšieho rigidného spoločensko-ekonomického systému na systém pružnejší, ekonomicky výkonnejší. A tak nasledovali práce na Komplexnej ekonomickej prestavbe rozvoja a riadenia (KEREK), na Súbore opatrení i na ďalších prácach, ktoré mali zabrániť kolapsu ekonomík socialistických štátov. Navyše, tí čo sme sa cítili Slovákmi, sme s nevdou znášali a kritizovali nevýhodnejšiu výrobnú štruktúru i nižšie mzdy, ako mali Česi. Osobitne východoslovenské regióny. Môžem povedať, že bolo treba vyvinúť veľa taktiky, aby sa do Svidníka alebo Lipian dostal priemysel. Keďže výrobné programy boli orientované tak, že finalizácia výrobkov sa usutočňovala v českej časti štátu, pritom dovoz surovín a iných komponentov išiel na vrub slovenskej ekonomiky, vytvoril sa veľký rozdiel v životnej úrovni oboch republík. A rezonuje dodnes. Na sklonku roku 1989 sme sa už začali systematicky stretávať a takým prirodzeným vodcom sa stal profesor Pavlenda.

• **Aké ste mali očakávania?**

Videli sme príležitosť zlepšiť ekonomickú štruktúru na Slovensku.

• **Veľmi skoro však z NEZES-u odišli niektorí ekonómovia. Napríklad aj Ivan Mikloš. Čo vás rozdelilo?**

Začalo sa to celkom nevinne. Podobne ako s pomlčkou v názve štátu. Usiloval som sa presadiť, aby sme sa nazývali Nezávislé združenie slovenských ekonómov. No niekoľkí kolegovia presadili názov Nezávislé združenie ekonómov Slovenska. Malý posun, ale veľký dosah. Aj v názvoch iných inštitúcií, vrátane parlamentu, sme sa vzdali národného princípu, čo považujem za veľkú chybu. Do základnej školy som začal chodiť v roku 1939. V prajnom období na to, aby mi navždy zostalo blízke vedomie vlastnej štátnosti. Začal som to presadzovať aj v NEZES-e, a to sa niektorým členom nepáčilo. Takže od nás odišiel Ivan Mikloš i ďalší a dodnes nás vzťah k vlastnej štátnosti rozdeľuje.

• **Na čom ste vtedy v NEZES-e pracovali?**

Na hospodárskej stratégii pre Slovensko. Dokonca si našu prácu všimli a oslovili nás zo Slovenskej národnej strany, či by sme pre ich volebný program nespracovali hospodársku politiku. Samozrejme, že som bol nadšený, no ukázalo sa, že hospodárska politika bola u nich na samom okraji záujmu. Pred jej prezentáciou sme s prof. Adamom Laščíkom dlho sedeli a počúvali, ako sa zaoberajú smiešnymi detailmi, a keď mala prísť na rad hospodárska politika, tak nám dali na jej prezentáciu päť minút...

• **Potom o vás prejavilo záujem HZDS?**

Venujem sa aj maľovaniu a bol som práve v príjemnom prostredí na Orave, keď mi volali od pána Mečiara. Bolo to pred voľbami v roku 1994. Keď som potom s ním hovoril, povedal mi, že počul o našej práci a bol by rád, keby s ňou a so mnou mohol rátať. Po tých skúsenostiach v SNS som poznamenal, že by som skončil nechcel v HZDS rovnako ako v SNS. Ale videl som, že mu to myslí, že má koncepciu, bol ochotný ma vypočuť a napokon si hospodársku stratégiu NEZES-u nielen osvojil, ale vo vládnom programe aj realizoval.

• **Ako spomínate na delenie štátu?**

To je téma na osobitný rozhovor. Utrpeli sme obrovské finančné a materiálne straty, ale aj straty nehmotného charakteru. V korunách sme to vyčíslili na 660 miliárd, pričom ďalšie škody vznikali a vznikajú protizákonným privlastnením si vlajky a iných symbolov.

• **Federálny zákon o symboloch štátu platí a stále sa s tým dá ísť na Medzinárodný súdny dvor. No dosiaľ ani jedna politická reprezentácia to nebola ochotná urobiť.**

Aj preto si myslím, že nami navrhovaný prezidentský kandidát Milan Melník je schopný toto nielen vnímať, ale túto otázku aj otvoriť. Vieme si predstaviť ideálnu dvojicu na čele štátu: M. Melníka ako prezidenta a R. Fica ako premiéra, ktorí by to dokázali. Obaja sú dostatočne razantní a hrdí Slováci.

• **Aké ciele si kladlo vaše združenie?**

Krédom našej činnosti od začiatku bolo vybudovať samostatný národný a sociálny štát, ohľaduplný k životnému prostrediu a aktívny v medzinárodných vzťahoch.

• **A darí sa NEZES-u?**

Terajší náš názov je plnší: Slovenská ekonomická spoločnosť – Nezávislé združenie ekonómov Slovenska (SES – NEZES). Darí sa nám tak ako ostatným národne orientovaným organizáciám. Napriek tomu, že pri vláde existuje Rada pre mimovládne organizácie, jej národné čítanie nie je prvoradé. Tie milióny dolárov, ktoré dostávajú na svoju činnosť zo zahraničia preferované mimovládky, ich zaväzujú voči chlebobáčom. Platia ich predsa za antislovenské postoje. To sú tie známe tváre tretieho sektora. Ale tretí sektor je aj naša organizácia a my v Rade pre mimovládne organizácie nemáme žiadneho zástupcu. Prosil som aj predsedu vlády, aby sme tejto problematike venovali pozornosť, žiaľ, zatiaľ bez odozvy. Pokiaľ neexistuje v ekonomických oblastiach strategicky rozmyšľajúca vrstva ľudí nášho

zamerania, štát nemá šancu sa zveľaďovať. Preštudoval som, okrem našej, ktorú vypracovala SAV, sedemnást dlhodobých prognostických štúdií rôznych štátov. Z nich je zrejmé, že len tie krajiny, ktoré majú a realizujú dlhodobú stratégiu, sú úspešné. Lebo aj napriek výmenám vládnych garnitúr dokážu prolongovať základné, nosné ciele. Či je to Japonsko, Nemecko, Francúzsko, Čína, India... alebo Ruská federácia.

• **V súčasnosti jestvuje značné množstvo ekonomických inštitúcií a treba povedať, že ich názory na vývoj ekonomiky sa často rozchádzajú. Predstavitelia SES – NEZES-u však médiá akosi obchádzajú. Prečo?**

Pre náš jednoznačne národný a sociálne orientovaný charakter. A to sa týka aj ostatných vlasteneckých združení a osobností Slovenska. Napríklad televízia TA3 pred niekoľkými rokmi pripravovala s nami (J. Binder, J. Hétharši, A. M. Húska, I. Milko, L. Lysák, F. Slávik a i.) reláciu, v ktorej sme upozorňovali na nevyhnutnosť stanovenia strategických cieľov nášho hospodárstva, ako je napríklad rozširovanie a ochrana nerastných zdrojov, alebo prečo v nijakom prípade neprivatizovať vodné zdroje, zefektívňovať a chrániť pôdohospodárstvo, lesné hospodárstvo, ktorým smerom rozvíjať priemysel, stavebníctvo a iné. No neodvysielala nič! Rovnako sa TA3 zachovala pri minuloročnom Kolokviu o multifunkčnom poľnohospodárstve, na ktorého príprave sme pracovali dva roky. Napriek príslubu neprišli! Vydali sme Výzvu kompetentným, takmer žiadna odozva! Toto je arogancia, s ktorou si nevieme rady. A keby sme viacej kričali, tak nám zoberú aj to, čo nemáme.

• **Pri príležitosti 20. výročia vzniku združenia ste povedali, že jeho dve dekády vývoja boli celkom odlišné. Ako ste to mysleli?**

Štartovacia dekáda bola skutočne impozantná. NEZES bolo úspešné, lebo vtedy existovala istá podpora zo strany štátu, vyjadrovali sme sa v médiách, mohli sme slobodne písať. Založili sme

Ústav pre stratégiu rozvoja spoločnosti, vedy a techniky. Z českých politikov práve súčasný prezident Miloš Zeman priznal, že za prvých päť rokov existencie štátu Slovensko za oveľa horších podmienok dosiahlo oveľa lepšie výsledky než Česká republika. Vydobyli sme si vlastnú, konvertibilnú menu, vybudovali domáce i zahraničné inštitúcie, položili sme základy funkčného štátu. Na počudovanie všetkých sme nielenže presvedčili samých seba, ale aj Európu a svet, že sme rovnako spôsobili ako iné národy.

• **A čo sa stalo s prognostickým ústavom?**

Nasledujúca vláda ho zrušila, lebo mizerným politikom stačí program na štyri roky. Od volieb k voľbám.

• **A druhá dekáda, čím sa vyznačovala?**

Bola už selektívna, pretože v tom čase pokračovala privatizácia, ktorá deštruovala celú ekonomiku. Za najväčší nedostatok doterajších vlád považujeme absenciu štátnej doktríny, aby sa každou zmenou vlády nenarúšala kontinuita ekonomického a sociálneho rozvoja. Vieme, ako dopadli diaľnice po roku 1998. NEZES zaujímalo k týmto procesom negatívne stanoviská a dodnes nemení názory. Začali sme vydávať časopis SILOČIARY, ktorý čítajú aj v zámorí. Organizujeme diskusie ku kľúčovým problémom slovenskej a svetovej ekonomiky a spoločnosti, konferencie, kolokviá, vydávame zborníky s veľmi dobrou odozvou v odbornej i širšej verejnosti. Či už ide o zborník k 20. výročiu NEZES-u, o multifunkčnom poľnohospodárstve alebo pripravovaný zborník 2. dekády samostatnej SR. Slovenská akadémia vied síce vypracovala počas prvej Ficovej vlády strategický materiál, ale bez celospoločenského konsenzu je takmer zbytočný.

• **Odborné kruhy síce rešpektujú vašu organizáciu, ale v istom období sa jej vyčítalo, že vyrábala katastrofické scenáre vývoja ekonomiky. Zdá sa, že sa napínajú.**

Katastrofické scenáre rozširované

pri zrode nášho štátu a šokovej transformácii nevyrábala naša organizácia, ale odporcovia samostatnosti Slovenska. My ani teraz nevyrábame katastrofické scenáre. Ale kritizujeme nevyužívanie dostupných zdrojov na lepší život našich občanov. Dokonca aj tých z Európskej únie. V niekdajších Odevných závodoch kpt. Nálepku sme sa venovali výrobe detského ošatenia. Dotiahli sme to na vysokú úroveň. A predsa za naše výrobky sme od jednej odberateľskej spoločnosti dostávali za jeden komplet osem dolárov, kým konkurenčnej fabrike v Česku platila tá istá odberateľka dvanásť dolárov. Pýtal som sa prečo. Odpoveď znela, také sú kontrakty.

• **Toto je dodnes živé. Potravínové reťazce na Slovensku spravidla zastupujú Česi, a potom sa čudujeme, že kupujeme české mlieko, maslo... a naši výrobcovia krachujú.**

V spomínanom zborníku o pôdohospodárstve jednoznačne konštatujeme, že z 85-percentného zásobovania vlastnou poľnohospodárskou produkciou sme klesli takmer na 40 percent. To je hriech, ktorý nemožno odpustiť. Píšeme o tom, dožadujeme sa prechodu od slov k činom aj v iných rezortoch, ale pomaly nás to prestáva baviť. Pretože sa bez zjavného prospechu opakujeme.

• **V čom to je?**

Zrejme nemáme na všetkých ministerských postoch kompetentných ľudí. Dlhé roky dávame z rozpočtu na vzdelanie, vedu a výskum ledva pol percenta, čo už nás zaraďuje skoro za Albánsko. Niektorí sa vyhovávajú na nedostatok prostriedkov. Prítom zahanbujú roky nevyužívame fondy Európskej únie. To je čo za politika? Niekedy si pripadá ako nenormálny, keď pomaly desiaty rok odporúčam dopracovať a urýchlene realizovať projekt pod heslom 3VS – vzdelanie, veda, výskum Slovenska. Samotná EÚ v Lisabonskej zmluve odporúčala členským štátom vyčleňovať na vzdelanie, vedu a výskum tri percentá z HDP. Udivuje ma, ak predstaviteľ rezortu školstva sa uspokojí s tým, že jeho hlavnou vecou je šetrenie. To mi pripomína jedného riaditeľa z významného piešťanského podniku, ktorý sa pri poslaneckom prieskume pochválil, ako šikovne rozpredáva donedávna prosperujúci podnik.

• **Aký máte názor na zadlžovanie sa štátov eurozóny a kam môže viesť súčasná hospodárska politika EÚ?**

Ja by som to trochu rozdelil. Okrem bezduchej centralizácie vidím tam aj svitanie na lepšie časy. Už v tom, že EÚ odchádza od nezmyselnej "post-industriálnej" politiky. A začína integrovať napríklad oceliarsky a ďalšie odvetvia priemyslu. Pokiaľ ide o problematiku zadlžovania, to nie je také jednoduché. Ak sa zadlží človek alebo štát preto, aby využil zdroje na racionálny rozvoj, tak je to prospešné. Ak je to iba na to, aby si tie peniaze užil, tak je to neracionálne.

• **Považujete teda zadlžovanie v eurozóna za racionálne? Pretože z požičiavania zatiaľ majú radosť len banky.**

To je dosť presne pomenované. No neplatí všeobecne. V USA skrachovala Lehman Brothers a čo sa stalo? Pri hrozbe domino efektu dostali ohrozené banky od centrálnej banky (FED) takmer 800 miliárd dolárov a bankári si išli na týždeň oddychnúť. Zabaviť sa za 400 miliónov dolárov. A tento systém do istej miery pokračuje, rotačky na doláre sa točia ďalej. Oni si to môžu dovoliť, my nie. Iný postup pri horibilnom zadlžení bánk zvolili Islandania. Keď zistili, že ich dlhy voči britským a holandským bankám sú obrovské, zorganizovali referendum a dosiahli zmenu vlády. Potom aj pomocou Interpolu vypudili z krajiny cudzie bankárov, ktorí spôsobili ich zadlženie. No a za tri roky sa Island dostal z červených čísel a dnes je prosperujúcou ekonomikou z vlastných zdrojov. To isté s istou modifikáciou by mohlo platiť aj pre Grécko a ďalšie štáty.

• **A prečo toto nie je model aj pre iné krajiny? Kto tomu bráni?**

To je otázka na predstaviteľov konkrétnych štátov a Európskej únie.

Pred osemdesiatimi piatimi rokmi odhalili monumentálny náhrobok M.R. Štefánika

Ťažký zdroj vzácnej mohyly na Bradle

Ján ČOMAJ – Foto: Mladá Matica

Takmer celé desaťročie trvalo tvrdohlavému architektovi Dušanovi Jurkovičovi, kým prerazil všetky prekážky a úskalia financovania a splnil sľub, ktorý si dal 5. mája 1919 nad mŕtvym priateľom Milanom Rastislavom: postaví mu dôstojný pamätník na mieste, kde bude blízko svojho otca. Poznal Milanovo želanie. Vedel, že ho hrýzlo svedomie: iba s človekom, ktorého si vážil a miloval, mal v posledných rokoch nezhody. Skromný dedinský kňaz, otec dvanástich detí a mladý vedec, diplomat, svetobežník, to boli dva svety, medzi ktorými to muselo aj zaškripať. Hoci oboch spájala láska, vlastenectvo i vnútorné krédo: Veriť, milovať, pracovať.

Myšlienka sa v Jurkovičovej hlave sformovala deň po smutnej správe. Bol už uznávanou osobnosťou, riaditeľom odboru ochrany historických pamiatok na ministerstve pre správu Slovenska a počas vojny projektoval niekoľko veľkých vojenských cintorínov s pamätníkmi, za ktoré dostal rad ocenení – mal teda všetky predpoklady na to, aby myšlienku presadil.

Minister pre Slovensko V. Šrobár a jeho suita odišli v deň tragédie na miesto nešťastia a do bratislavskej vojenskej nemocnice. Tam vedľa seba ležali štyri obeť. Jurkovič a ďalší pracovníci ministerstva išli do Bratislavy vlakom na druhý deň ráno.

■ SVEDECTVO AUTORA

Po rokoch si Jurkovič na to takto spomínal: „Generál Štefánik mal už dávnejšie napísaný závet. V ňom prejavil túžbu ležať vedľa svojho otca v Košariskách. Šrobár to vraj bude rešpektovať. Dozvedel som sa to ešte v deň havárie od Dr. Pavla Blahu. Dovtedy som si myslel, že Štefánika odvezú do Prahy. Skôr ako sme si s Blahom sadli do vlaku, bol som rozhodnutý pochovať Štefánika na Bradle – malo to symbolický zmysel – odpočíval by vo svojej drahej rodnej pôde, posvätenej prvými obeťami zápasov našich otcov za slobodu slovenského národa v merošmome, i vedľa svojho otca v Košariskách. Len som mal obavy, ako môj návrh prijímú ľudia z vlády, cirkev, obec a Štefánikova rodina.“

Kým vlak zo Skalice vošiel na bratislavskú stanicu, architekt mal už premyslený nielen plán pohrebu na Bradle, ale aj obrysy budúcej mohyly.

■ ROZTRHNUTÉ VRECE

Od tej chvíle akoby sa roztrhlo vrece s problémami. V ten deň, 5. mája, minister Šrobár nebol v Bratislave, rokoval na maďarských hraniciach s predstaviteľmi Budapešti, ktorá robila prieky – keď už bola prinútená stiahnuť vojská z Bratislavy, neuvolňovala obce v pohraničí, ponechávala na poštách a železnici svoju administratívu, presúvala na území už cudzieho štátu vojenské jednotky. Vydal však už rozhodnutie, že sa pohreb bude konať v Košariskách a Štefánika pokojia do rodinného hrobu v dedine. Jurkovič najprv nadchol svojou myšlienkou evanjelického kňaza, bratislavského župana a Šrobárovho priateľa ThDr. Samuela Zocha a spolu na druhý deň presved-

čili aj ministra Šrobára. Minister to však podmienil súhlasom Štefánikovej matky. Súhlas získali na tichej rodinnej rade 6. mája v Košariskách, pomohol im pri tom dôverník rodiny Gabriel Izák, inak starosta bratislavského Sokola – rodina napokon súhlasila s myšlienkou posmrtnej slávnosti na vrchole Bradla. Zoch sľúbil, že ešte ten deň vec prerokuje aj so zástupcami miestnej cirkvi a s richtármi Košarísk a Brezovej.

Jurkovič sa mohol vybrať na Bradle.

Viliam Apfel, autor knihy Panteón zlomených nádejí, píše: „Namáhavý výstup na vrchol nebol zbytočný: aj posledné profesionálne pochybnosti tohto popredného slovenského architekta zmizli: Na Bradle možno vybudovať zamýšľanú mohylu – a on ju tu aj vybuduje!“

Z vreca sa však prekážky sypali celé budúce desaťročie.

■ VOJENSKÁ ROZLÚČKA

Desiateho mája o druhej popoludní za zvuku zvonov sa pred budovou bratislavskej posádkovej nemocnice (dnes Úrad vlády SR) začína posledná rozlúčka s generálom Dr. Milanom Rastislavom Štefánikom a tromi talianskymi letcami – nadporučikom Giotom Mancinellim-Scottim, seržantom Umberto Melinom a mechanikom Gabriele Aggustim. Mŕtvi ležia na delových lafetách pod klenbami niekdajšieho letného arcibiskupského paláca. Čestnú stráž tvorí dvojrad dôstojníkov našich légii, ktoré bojovali v Rusku, Taliansku a vo Francúzsku. Vojsko lemuje celú trasu budúceho sprievodu až po hlavnú stanicu. Pietnemu obradu velí generál Piccione. Okolo rodiny stoja vysokí predstavitelia USA, Švajčiarska, Juhoaštrie, Rumunska, Belgicka, Ukrajiny, Poľska, je tu anglický spisovateľ Seton Watson, ktorý pod pseudonymom Scotus Viator búrila svet na obranu Slovákov, so sklonenou hlavou vedľa stojí Pavol Országh Hviezdoslav. Kdesi v ústraní je aj Dušan Jurkovič. Ľudia márne hľadajú vysokú postavu prezidenta Masaryka. Nie je tu ani ďalší Štefánikov spolupracovník zo zahraničného boja o republiku – Edvard Beneš.

Situácia sa v tom storočí ešte raz zopakuje. Pri rozlúčke s Alexandrom Dubčekom.

■ ROKY ÚSILIA

Keď Jurkovič po niekoľkých mesiacoch dokončil ideový projekt a maketu

mohyly a schválili ich vládne, vojenské a odborné miesta, pustil sa do stavebných výkresov. Netušil, že ho to bude stáť ďalších osem rokov práce, porád, sporov, zháňania peňazí, ba dokonca aj takých podrazov, aký mu urobila redakcia celoštátneho denníka Národné listy, keď šesť dní pred odhalením pamätníka – 17. septembra 1928 – priniesla správu, podľa ktorej iniciátorom návrhu mohyly a autorom projektu nie je Dušan Jurkovič, ale architekt František Krupka, mimochodom, jeden z technických pracovníkov Jurkovičovho ateliéru. Doložili to aj Krupkovým menom na výkrese. Jurkovič doplatil na svoju veľkorysosť – odjakživa nepodpisoval projekty sám, ale uvádzal aj meno spolupracovníka, ktorý výkres vyhotovil. Trvalo týždeň, kým sa vec uviedla na správnu mieru. Inak Jurkovič presne a v každom dokumente uvádzal mená svojich spolupracovníkov, na prvom mieste svojho dlhoročného spolupracovníka pražského architekta Jana Pacla, bratislavských projektantov F. Krupku a F. Faulhammera, v prípade Bradla aj statika oporných múrov Ing. L. Koláčka z Brna a výtvarníka tumb, hlavného náhrobku sarkofágu, akad. soch. Karla Štípala.

■ TRAJEKTÓRIA

V apríli 1920 bola hotová architektonická štúdia aj s predbežným rozpočtom – tri milióny korún. Pritom robotníci tu vykopali 6 100 kubíkov zeminu, odstrelili 8 603 kubických metrov skaly, spracovali 6 036 kubíkov muriva, položili vyše tritisíc štvorcových metrov dlažby a okrem miestneho kameňa sa na mohylu použilo aj 194 vagonov najlepšieho slovenského travertínu zo Spišských Vlachov. Vtedajšia mena sa s dnešnou ťažko porovnáva, zaokrúhlené však možno hovoriť o pomere 1:1. Odborníci žasli nad úspornosťou diela. Vysvetľovali si to jednak racionalnosťou architekta, ale aj posvätnosťou diela, na ktorom si nijaký obchodník či stavebný podnikateľ nechcel „trhnúť“, hoci z erárnej kasy sa od čias Feničanov, ktorí peniaze vymysleli, vždy rado kradlo.

■ ONESKORENÝ ZAČIATOK

Štát, vláda, armáda, ktorá mala na starosti pohreb, ministerstvo pre správu Slovenska – nik z nich sa nestal garantom ani investorom výstavby mohyly. Musel vzniknúť Spolok pre postavenie pomníka MRŠ – inicioval ho spomínaný

G. Izák. Jeho členovia si predsavzali, že zbierkami, vydávaním kníh o Štefánikovi a rozličnými podujatiami zozbierajú čo najskôr potrebnú sumu.

Rok po tragédii sa v Bratislave konala výstava výtvarného umenia Slovenský máj, na ktorej sa verejnosť prvý raz zoznámila s Jurkovičovým projektom. Trvalo však ďalšie tri roky plné rozličných prekážok, kým autor mohol predložiť detailný projekt. Taká významná akcia si vyžadovala najširšie posúdenie, a tak Spolok v januári 1924 vyhlásil k Jurkovičovu dielu anketu odborníkov. Výsledok zhrnuli do záverečnej správy: „Návrh je po všetkých stránkach najlepším riešením, lebo je znamenite zakomponovaný do krajinného prostredia. Je dôstojným, v pravde monumentálnym náhrobkom – mauzóleom.“ Po tomto resumé mohol Spolok 4. mája 1924 za masovej účasti národa položiť základný kameň budúcej mohyly a vložiť doň Pamätnú listinu s podpismi predsedu Spolku Dr. E. Stodolu a činovníkov – evanjelického biskupa a donedávna bratislavského župana Dr. Samuela Zocha, Dr. Štefana Osuského, Dr. Ľudovíta Okánika, Jozefa Gregora Tajovského, Pavla Varšika a ďalších osobností.

■ NOVÁ VLNA ZBIERKY

Spolok dovtedy zozbieral len asi 900 000 korún. Slávnosť na Bradle však nečakane aktivizovala zbierku. Akcia Národ svojmu hrdinovi priniesla čochvíľa ďalších 1 124 209 korún, z toho mestá a okresy poslali vyše štyristotisíc, štátni úradníci a vojsko 387 tisíc, prezident Masaryk stotisíc, banky a priemyselníci 70 tisíc, obchodné, poľnohospodárske a živnostenské spoločenstvá 26 700, súkromní podnikatelia 31 000, rozličné spolky a kluby 32 000... Dovedna zo Slovenska prišlo 684 000, z Česka 217 000, z Moravy a z Sliezska 106 000 a z Podkarpatskej Rusi 34 000 korún. Zo štátnych zdrojov, presnejšie na náklady vojenskej správy, sa vybudovala len cesta z Brezovej na Bradlo.

Aj tak prešli ďalšie tri roky, kým sa 11. júla 1927 začalo naozaj stavať. Predtým ešte nezištní organizátori vypísali verejnú súťaž na zadanie stavby. Zvítazila pražská firma Schwarz a spol., ktorá mala dobré meno a garantovala stavebné práce vykonať zhruba za 1 300 000 korún. Kamenárske práce získali dve kooperujúce spoločnosti – Spojené pražské stavivá a J. Vinduka, čl. kameňopriemysel Praha s rozpočtom 228 000 Kč.

■ ZAPLAKALA OBLOHA

Dňa 23. septembra 1928 – znova bez účasti prezidenta republiky, premiéra a ministra Beneša – odhalili mohylu národného hrdinu ako súčasť desiateho výročia vzniku ČSR. Lialo. Na Bradle vydržali len dve čestné vojenské jednotky nesúce meno generála, slávnostní hostia sa po chvíli uchýlili do kultúrneho domu v Brezovej.

Jurkovičova takmer desaťročná námaha sa zavíšila. Dôstojným dielom svetovej úrovne. Starostlivosť oň vláda prisúdila armáde. Tá sa zaviazala od jari do jesene držať na mohyle stráž s pamätnou knihou návštev, pod mohylou postaviť zrubové múzeum s pamiatkami na svojho generála, vysadiť na svahoch Bradla štyri pamätné háje ako symboly štyroch častí republiky – Česka, Moravy, Slovenska a Podkarpatskej Rusi...

Nič z toho sa nikdy nestalo skutkom.

Na veľkosti Milana Rastislava, ani na hodnote Jurkovičovho pietneho diela to neuberá.

POZNÁMKA

V katastri obce Ivanka pri Dunaji stojí pamätník v tvare pyramídy. Chodili sme k nemu už ako deti na bicykloch i peši cez areál letiska, ktorý vtedy ešte nebol oplotený. Malo to nádherné dobrodružstvo, lebo koho chytíli hliadky, toho bez milosti ostrihali dohola. Mohyla, ako sme miestom volali, bola vtedy zanedbaná, osobnosť, ktorú pamätník pripomína, mala byť v minulom režime zabudnutá.

Na mieste tragédie stojí pyramída

Ako deti sme vedeli len to, že pamätník v tvare pyramídy patrí Štefánikovi, ktorý tu zahynul pri páde lietadla. Nevedeli sme však, prečo sa o ňom nesmie hovoriť, a tiež sme nevedeli, že skutočná Mohyla leží na kopci pri Brezovej pod Bradlom, v rodnom kraji národného veľikána, a postavili ju rovnako ako pyramídu v Ivanke pri Dunaji podľa projektu architekta Dušana Jurkoviča.

Dnešní návštevníci pietneho miesta a celého areálu, ktorý je obklopený mohutným valom a priekopou, môžu prísť k pamätníku poza bratislavské letisko, ktoré nesie meno Milana Rastislava Štefánika. Od parkoviska ku kamennému monumentu vedie cestička pod alejou mohutných stromov, ktoré na jar voňajú lípovými kvetmi. Pod pamätnou tabuľou v čele pamätníka ležia vence a kytice kvetov. Pri rôznych výročiach ich prinášajú sprievody súčasníkov, ktorí si vážia našu históriu a v rámci nej i osobnosť národného veľikána. Pravidelný slávnostný sprievod sa tu koná vždy 4. mája, teda v deň výročia generálovej tragickej smrti. Na tabuli vsadenej do pyramídy sú zlatým písmom napísané slová: „Na tomto mieste zahynul dňa 4. mája 1919 čl. minister a generál Dr. Milan R. Štefánik a jeho sprievod kráľovský italský npor. I. Mancinelli-Scotti, serž. H. Merlino a strelec G. Agginiti. Na večnú pamäť.“

Keď štvrtého mája 1919 celé Slovensko čakalo na návrat svojho hrdinu Štefánika, generál prilietal z Talianska od mesta Udine na stroji Caproni. Pristáť mal na letisku vo Vajnorocho. Svojho veliteľa čakalo aj vojsko legionárov, ktoré na Nový rok 1919 obsadilo Bratislavu. Česko-slovenské légie sa sformovali v Taliansku z českých a zo slovenských zajatcov a prebehli pri bojoch na riekach Soča a Piava. Regrutoval ich s podporou talianskej vlády (vtedy plukovník) Štefánik, ktorý bol agitovať za podporu légii aj vo Francúzsku a v USA. V ten osudný deň legionári zažili smrť svojho veliteľa pri páde lietadla akoby v priamom prenose, keďže stroj oblietal pred pokusom o pristátie celé okolie a mnohí obyvatelia Bratislavy lietadlo pred pádom videli na vlastné oči. Potom všetko stíchlo. Sprievod ulicami Bratislavy s truhlou Štefánika na železničnú stanicu bol demonštráciou legionárskej cti a odhodlania chrániť odkaz, ktorý zanechal generál M. R. Štefánik celému slovenskému národu. Mohyla na myjavských kopaniciach aj pyramída pri bratislavskom letisku, vytvorené Dušanom Jurkovičom, sú kamennými svedkami toho, že ten odkaz sa nestratil.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

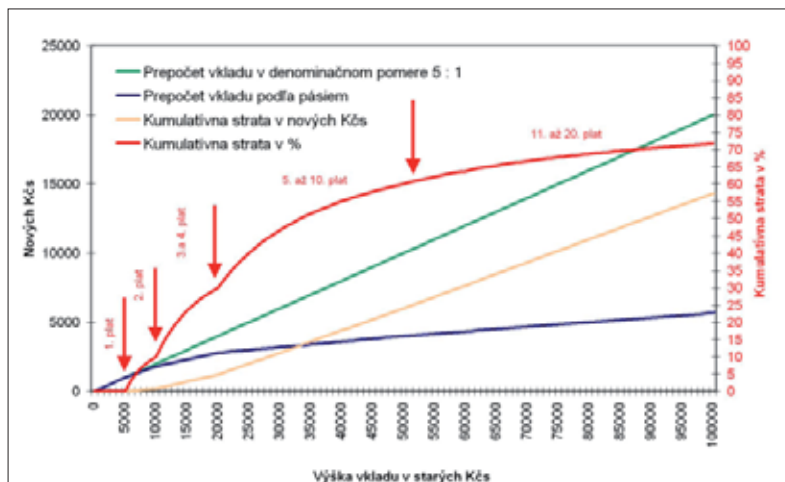
Od kožušín, hrivien a denárov, cez groše, toliare a zlatky až po korunu a euro

Štát a úspory počas menových reforiem

VI. časť

Text a ilustrácie Zbyšek ŠUSTEK

V lete 1945 sa začala obnova československej meny. Pozostávala z viacerých krokov. Prvým bolo menové zjednotenie území odtrhnutých v roku 1938 s vnútrozemím. V Čechách a na Morave to vyriešili takmer úplným znehodnotením nemeckých mariek. Nemcom menili na osobu v pomere 10 : 1 za koruny 30 RM, osobám slovenskej národnosti 100 RM. Na Slovensku za 1 pengő vyplácali 2 Ks, no len do 2 000 Ks. Výmena sa netýkala mincí a v niektorých oblastiach sa ani neuskutočnila. V Devíne a Petržalke sa na osobu menilo najviac 500 Ks v pomere 1 RM = 50 halierov. Zvyšok sa konfiškoval.

Zložitejšie bolo zjednotiť Slovensko s Čechami a Moravou. Sedem rokov vývoja v odlišných podmienkach spôsobilo, že na Slovensku síce stúpili úradné ceny oproti roku 1939 viac ako v Protektoráte (cenové indexy 2,52 a 1,65), ale mena si zachovala reálnejšiu kúpnu silu. Čierne ceny na Slovensku vzrástli maximálne 5-krát, no v Protektoráte 40 – 2 000-krát. Určiť podľa toho reálny pomer oboch korún bolo ťažké. Na oboch územiach vzrástol objem obeživa takmer rovnako, asi 11-krát, len s rôznou dynamikou. V absolútnom vyjadrení však v Protektoráte vznikla oveľa väčšia masa peňazí ako na Slovensku – 262 : 23,8 mld. koruny. Existoval aj obrovský nepomer protektorátnych a slovenských pohľadávok voči Nemecku – 135 : 2,8, resp. 7 mld. korun. Údaje sa líšia podľa toho, kedy a ako boli vyrábané, no rozdiel je aj tak jasný. Slovom – slovenská mena bola zdravšia.

■ NEVYSLYŠANÁ PRAVDA

Možným riešením bolo anulovať nadbytočnú peňažnú masu a v obehu ponechať iba množstvo nevyhnutné pre chod hospodárstva. Tento spôsob navrhol v dvoch číslach odlišných, no obsahom zhodných modeloch Ing. Július Pázmán zo SNB. Potrebné množstvo peňazí odporúčal odhadnúť podľa predvojnového stavu a rozdeliť ho v pomere 3 : 1 na česko-moravský a slovenský kontingent, za ktorý by sa zvlášť vymenili všetky protektorátne a slovenské peniaze. Jeho návrh neprijali azda aj preto, lebo by sa 1 Ks rovnala 2,33, resp. 3,35 K. Jeho návrh umožňoval vyriešiť menový problém aj z hľadiska psychologického prijateľnosti v oveľa vhodnejšom čase ako v roku 1953.

Ako riešenie sa presadila úplne protichodná koncepcia. Jej tvorcovia vyhlásili, že nikto nesmie o svoje peniaze prísť. S falošným pocitom víťaza, resp. skôr toho, kto iba stál na strane víťazov, dúfali, že Nemecko svoje dlžoby a spôsobené škody zaplatí, čím sa vráti znehodnoteným peniazom ich hodnota. Ďalšie zdroje krytia meny hľadali bez ohľadu na ich realitu. Dobré sa to počúvalo. Predpoklad bol eticky oprávnený, nie však nereálny. Nechajme však prehovoriť najpovolanejšieho kritika – prof. Engliša: „Dlh sa nesplati tým, že ho premeníme na iný; majetok nezvyší svoju hodnotu zmenou majiteľa; všetci sa správame, ako keby sme veľmi zbohatli, zatiaľ čo sme nesmierne ochudobnení.“ Je to krutá pravda o menovej reforme z roku 1945. Nikto ju však nepočúval. Ako teda reforma vyzerala?

■ KURZOVÁ ROŠÁDA

Nová Kčs sa z politických dôvodov menila v pomere 1 Kčs = 1 Ks = 1 K. Mince ostali v platnosti. Papierové peniaze sa do 15. 11. 1945 skladali na viazaný vklad. Všetky vklady a účty sa

zablokovali a prestali úročiť. Z viazaných vkladov mohli fyzické osoby vybrať v nových platidlách 500 Kčs a podniky sumu rovnú mzdám vyplateným za predchádzajúci mesiac a na zamestnanca ešte 500 Kčs. Ceny a mzdy sa zvýšili na trojnásobok predvojnového úroveň, t. j. zhruba na slovenskú úroveň. Z vyššie uvedených cenových indexov vyplýva, že protektorátna koruna stratila asi polovicu hodnoty. Inak povedané – tichučky sa uznalo, že slovenská koruna bola najmenej 1,52-krát hodnotnejšia. Z taktických dôvodov to však nikto otvorene nepovedal. Ľudia túto „rošádu“ nepostrehli. Česi a Moravia boli spokojní a Slováci považovali pomer 1 : 1 za krivdu, ktorá rezonuje dodnes.

Obeh peňazí po reforme klesol na 18,5 mld. Ale! Zákon o reforme mal štyri diery – § 11, 13, 14 a 15. Podniky si mohli uvoľniť ďalšiu sumu vo výške mzdových nákladov za október 1945 a ďalšie peniaze na nákup surovín. Občania mohli uvoľňovať peniaze na výživu, štúdium, náhradu vojnových škôd, svadbu, založenie domácnosti či pohreb. Vklady sa uvoľňovali na poštách, kde mnohí mali „tetu“. Už koncom roku 1945 obeh stúpil na 30 mld. Kčs. V roku 1947 prekročil 70 mld. Kčs. Analýzy národnej banky konštatovali: „Stojíme pred novou menovou reformou, stará inflácia sa prelína do novej.“ V roku 1950 obeh dosiahol 77,8 mld. Kčs. Prevažne sa doň preliali viazané peniaze z Protektorátu.

V rokoch 1946 – 1947 sa objavil návrh vyplatiť z viazaných vkladov asi 30 mld. Kčs a zvyšok anulovať. Stroskotal však na odpore politických strán, ktoré nechceli stratiť voličov. Najmä KSČ namietala, že by ľudia tento asociálny krok nepochopili.

■ ZMRAZENÉ NÁDEJE

V roku 1947 správou viazaných vkladov poverili Likvidačný fond menový. Bol navonok oddelený od národnej banky, no v skutočnosti s ňou bol personálne i priestorovo previazaný. Mal za úlohu nájsť za viazané vklady úhradu. Z vnútorných zdrojov republiky to však urobiť nemohol. Studená vojna ukončila aj sny o získaní náhrady z Nemecka. Bolo by to možné iba v rámci mierovej zmluvy, ale tá s Nemeckom nie je uzavretá dodnes. Autori reformy si tiež neuviedomovali, aké obrovské problémy mali okupačné mocnosti v Nemecku hoci aj s minimálnym zásobovaním obyvateľov. Prídely potravín tam nekryli ani polovicu základnej kalorickej potreby. Navyše aj oni si chceli svoje škody nahradiť. A tie boli oveľa väčšie ako naše.

Proti inflácii sa urobilo viacero opatrení. Vydávali sa obligácie splatné do roku 1989! Od leta 1947 podniky nesmeli uvoľňovať viazané vklady a sprisnilo sa ich uvoľňovanie občanom. V roku 1949 vznikol súbežný „voľný“ trh, ktorý ponúkal tovar nad rámec prídely za 2 –

9-krát vyššie ceny. Štát ním odčerpával prebytočnú kúpnu silu približne za ceny, ktoré ľudia platili na čiernom trhu, ktorý národná banka priebežne sledovala. Iba na voľnom trhu bolo dovolené nakupovať ľuďom, ktorí zamestnávali iné osoby. Očakávalo sa, že nízke „viazané“ a vysoké „voľné“ ceny časom splynú, čierny trh tým zanikne a po dosiahnutí cenovej rovnováhy sa prídellový systém zruší. Obe cenové hladiny sa naozaj zblížovali. V apríli 1949 vznikol ešte štvrtý trh – za valuty (Darex).

Naopak infláciu zvyšovali iné faktory. Ľudia unavení rokmi obmedzovania či živorenia túžili žiť lepšie. Podniky im vychádzali v ústrety štedrou mzdovou politikou. Štát spúšťal veľké stavby s dlhou lehotou návratnosti. Mzdy sa vyplácali, no tovar chýbal. V princípe správna, no nevhodne uskutočňovaná kolektivizácia rozvracala poľnohospodárstvo a znižovala výrobu potravín. Ani znárodňovanie drobných podnikov neprispelo k rastu výroby. Studená vojna nútila zvýšiť výdavky na obranu. Zlý dosah mala náhrada skúsených vedúcich pracovníkov politicky spoľahlivými, no nekvalifikovanými ľuďmi. Československo sa dostávalo aj do hospodárskej izolácie.

■ INFLAČNÁ PASCA

Inflačné tendencie a ich príčiny boli zjavné. Verejne ich najviac kritizoval Antonín Zápotocký, ktorého osud 29. mája 1953 paradoxne postavil pred úlohu strápníka sa prejavom o pevnosti meny. V tajnosti minister obrany A. Čepička varoval: „Nesmieme sa nechať uzbrojiť.“ Faktom však je, že napriek všetkému od roku 1950 do polovice mája 1953 obeh peňazí klesol na 63 mld. Kčs.

V roku 1951 sa začali úvahy o zrušení prídellového systému. Malo byť postupné, spojené so zvýšením cien a ich neskoršou kompenzáciou zvýšením miezd. Konkrétnejšie podoby dostávali v lete 1952, keď prevádzil zámer zrušiť lístky bez menovej reformy. Všeobecne sa prijíma názor, že menovú reformu vrátili do hry v roku 1952 sovietski poradcovia, ktorí mechanicky prenášali skúsenosti z menovej reformy v ZSSR v roku 1947, ktorá nesplnila svoj cieľ, lebo jej pravidlá boli vyzradené a uvažovalo sa o jej zopakovaní, ako aj z reformiem, ktoré v roku 1952 preukázateľne presadili v Rumunsku a Bulharsku. Vplyv poradcov však preceňujeme. Nejaká forma menovej úpravy sa totiž priam núkala sama, lebo po zvýšení cien by strácalo zmysel delenie koruny na haliere. Boli by potrebné bankovky vysokých hodnôt a účtovalo by sa s nepohodlné vysokými číslami. Preto aspoň zvýšenie hodnoty koruny (denominácia) sa javilo ako vhodné, najmä ak si ľudia ešte pamätali číselne oveľa nižšie ceny z prelomu 30. a 40. rokov.

Tragédiou menovej reformy z roku 1953 je, že spojila tri súbežné opatrenia, ktoré mali zložitá pravidlá, boli zle vysvetlené a nevierohodne, frázovito zdôvodnené. Ľudia im nerozumeli a reagovali v šoku. Ako stratu vnímali aj tie dôsledky, ktoré stratu neprinášali, a ojazdné straty vnímali ako väčšie, než boli.

■ REFORMNÝ ŠOK

Prvým opatrením bola denominácia koruny v pomere 5 : 1, ktorou sa ceny a mzdy priblížili predvojnovým. Denomináciou však nikto nič nestratil ani nezískal.

Druhým opatrením bola diferencovaná likvidácia prebytočnej kúpnej sily. Nerozlišovala však, či pramenila z uvoľnených viazaných vkladov, nad-

hodnotených miezd alebo zo ziskov na čiernom trhu. Hotovosť do 300 starých Kčs v rukách osôb, ktoré mali nárok na lístky, svoju hodnotu nestratila. Prerátala sa v denominačnom pomere 5 : 1 na 60 nových Kčs. Slúžila na preklenutie obdobia do prvej výplaty v novej mene. Ostatné hotovosti sa znehodnotili v pomere 10 : 1, t. j. stratili 90 percent hodnoty. Z toho po zarátaní denominačného pomeru 5 : 1 vyšiel známy pomer 50 : 1.

Vklady závodného a školského sporenia hodnotu nestratili. Prerátali sa v denominačnom pomere 5 : 1. Ostatné vklady sa prerátali podľa pásiem stanovených ako násobky priemerného mesačného platu 5 000 starých Kčs. Prvý ušetrený plat hodnotu nestratil (číselne 5 : 1, reálne 1 : 1), druhý stratil 20 percent (číselne 6,25 : 1, reálne 1,25 : 1), ďalšie dva stratili 50 percent (číselne 10 : 1, reálne 2 : 1), ďalších šesť stratilo 80 percent (číselne 25 : 1, reálne 5 : 1), úspory nad desať priemerných plátov stratili 83,3 percenta (číselne 30 : 1, reálne 6 : 1). Vklady na knižkách založených po 15. máji, počas nákupnej horúčky pred reformou, sa prerátali ako hotovosť, teda stratili 90 percent hodnoty. Ale ak niekto aj po 15. 5. uložil peniaze na staršiu knižku, prerátali sa ako normálne vklady. Straty z prepočtu jednotlivých vkladov boli individuálne podľa ich výšky (obr. 1). Priemerná strata z prepočtu všetkých vkladov bola 28 percent, t. j. priemerný vklad bol 20 188 starých Kčs, resp. štyri mesačné platy. Celková strata z výmeny peňazí bola na hlavu 1 183 nových Kčs, teda asi jeden priemerný plat.

Tretím opatrením bola reforma cien a miezd. Nové jednotné ceny tovaru, ktorý do reformy podliehal prídellovému režimu, boli vyššie ako na lístky, ale nižšie ako na voľnom trhu – potraviny priemerne 69 percent cien voľného trhu, spotrebný tovar 63 percent cien voľného trhu. Detské ošatenie ostalo na úrovni viazaných cien. Ostatné ceny sa nezmenili alebo klesli o 7 percent. Zvýšenie cien sa kompenzovalo zvýšením plátov, dôchodkov a príspevkov na deti. Zhruba krylo zvýšenie cien potravín v rozsahu nákupu mesačného prídely na máj 1953. Nové ceny boli stanovené vyššie, aby zabránili návalom po uvoľnení predaja. Po upokojení situácie sa v októbri 1953 znížili. Mnohé ceny potravín z októbra 1953 sa nezmenili do roku 1991. Ceny priemyselného tovaru sa znižovali ešte viackrát až do roku 1960.

Reforma anulovala zvyšok viazaných vkladov (80 mld. starých Kčs) a predvojnové poisťky. Najviac poškodila tých, ktorí predali nehnuteľnosť alebo hodnotnú vec a včas nepoužili peniaze na iný účel. Ich kupci naopak zarobili. Zle dopadol ten, kto držal väčšiu hotovosť, napr. trafikanti, ktorí operatívne potrebovali peniaze na nákup tovaru. Reforma im zoberala zdroj obživy. Chybou bolo, že reforma vopred nepamätala na osobitné prípady, ktorým štát musel dodatočne pomôcť. Išlo o rodiny, ktoré nestačili použiť mladomanželské pôžičky, a Oravcov, ktorí za náhradu za dom zaplavený priehradou, vyplatenú pred reformou, nestačili kúpiť nový. Chybou bola revalvácia novej Kčs o 38 percent k doláru. Spôsobovala ťažkosti až do 90. rokov.

Okrem tragických prípadov, keď ľudia na reformu reagovali samovraždou alebo boli potrestaní za verejné protesty proti reforme, sa obyvateľia s jej dosahom vyrovnávali asi pol roka. Poklesol počet sobášov. V októbri však už v sporiťelní prevažovali vklady nad výbermi. Skrytým dlhodobým dosahom bol pokles cien nehnuteľností na 1/5, ktoré sa ešte v 60. rokoch oceňovali podľa tabuliek z roku 1939 a vyrábané ceny sa delili denominačným pomerom 5 : 1.

Reforma však vytvorila stabilný menový systém, ktorý po prepade v 90. rokoch a prevode na euro funguje dodnes. Kritizovať možno štýl jej vykonania, nie samotný obsah. Na západe mali po vojne aj tvrdšie reformy.

Lupičské reformy

O oboch menových reformách sa zväčša píše oddelene. Je to metodická chyba, lebo sú len milníkmi nápravy meny po vojne. Úzko súvisia, bez jednej nepochopíme druhú. Spája ich aj morálny aspekt. Autori prvej reformy vedeli, že stoja pred rozvrátenou menou, v ktorej sú vyjadrené nielen úspory vytvorené naozaj osožnou prácou, ale aj úspory, ktoré vznikli prácou, plody ktorej boli zničené alebo ulúpené okupantmi, prípadne pramenili zo šmeliny a z udavačstva.

Ľudia ich však chápali ako svoj legitímny majetok a nárokovali si ich v plnej hodnote. Nepripúšťali jej pokles. Boli dva spôsoby, ako ich nároky uspokojiť. Prvý – donútiť okupantov všetko vrátiť. Bolo by to správne, len ako na to? Druhý – donútiť ľudí, aby prácou za symbolickú obmenu vrátili úsporám svojich spoluobčanov hodnotu. Jedna krivda by plodila druhú.

Reálnym riešením bolo zistiť prebytok peňazí a anulovať ho alebo nechať voľne rásť ceny až do vzniku rovnováhy medzi masou peňazí a množstvom a štruktúrou ich protihodnoty, t. j. spustiť infláciu. Šikovní, s dobrými stykmi by sa obohatili a naopak. Reforma z roku 1945 bola čakaním na príležitosť uspokojiť nároky na účet okupanta. Medzitým, keď sa ukázalo, že taká príležitosť nepríde, jeden z jej autorov uchránil moc a v roku 1953 sa neskoro, ale predsa odvážil prebytok peňazí zistiť a anulovať. Pritom aspoň sčasti ochránil drobných spoříteľov, zatiaľ čo päť rokov predtým západonemecká reforma skosila 93,5 percenta úspor každému.

KSČ o reforme ani nemohla chlapecky povedať pravdu. Musela by priznať, že ČSR prehrala mier, že spojenec – ZSSR, nedovolí splácať pohľadávky ani z NDR a že ju dobehol jej vlastný populizmus, ktorým osem rokov malovala falošné nádeje. Korektní nie sú ani dnešní komentári. Nacistickú lúpež vykresľujú ako lúpež komunistickú. Vari z korektnosti k dnešným spojencom? Možno na skrytie grandióznych lúpeží počas privatizácie... Západonemecká reforma má múzeum a jej autor ulicu. Nám zostáva večná trauma.

Zbyšek ŠUSTEK

Literárne súťaže na Slovensku sú európskym fenoménom

Šanca pre mladých spisovateľov

Maroš M. BANČEJ – Foto: autor

Vstup do literatúry sa odohráva rôzne. Zriedkavo sa nájde už „hotový autor“, ktorý svojím debutom presvedčí vydavateľa a vzápätí sa teší z knižného debutu. Oveľa častejším prípadom je účasť mladého spisovateľa na literárnych súťažiach a následne publikovanie v časopisoch. Matica slovenská je v oblasti podpory mladej literatúry činná už od svojho vzniku a práve v letných mesiacoch má väčšina tradičných celoslovenských súťaží uzávierku.

Sad Janka Kráľa v Bratislave.

Wolkrova Polianka, Jašíkove Kysuce, Literárny Zvolen či Literárna Senica Laca Novomeského, no a samozrejme Slovesná jar v Martine. To je len veľmi stručný a neúplný výpočet literárnych súťaží a zároveň podujatí, ktoré do značnej miery pomáhajú kreovať tvorivý život na Slovensku. Samozrejme, že aj u našich susedov a inde v Európe, ba vo svete sú podobné akcie známe, ale u nás sa stali doslova fenoménom, ktorý nám môžu závidieť. Ostatne, mladí autori už v predstihu vedia, kedy má uzávierku tá „ich“ súťaž, a keby aj nie, vševediaci internet poradí.

■ NAJSTARŠIA SÚŤAŽ

Takmer každý, kto na Slovensku vstupoval v uplynulých desaťročiach do literatúry, pozná literárnu súťaž pre mladých básnikov Wolkrova Polianka, ktorá sa už päťdesiat ročníkov odohráva v Starom Smokovci. Svojou úctyhodnou históriou sa zaradila na prvé miesto medzi nepretržite prebiehajúcimi literárnymi súťažami v Európe a predpokladám, že ani inde na svete sa podobných podujatí nenájde veľa. Svojho času sa na slávnostnom vyhodnotení schádzala veľmi slušná zostava slovenských a českých spisovateľov, doplnená o niekoľko desiatok budúcich milá-

čikov básnickej múzy. Veď v prvom rade išlo o to stretnúť sa s podobne „poéziou postihnutými“ kolegami z celého Slovenska, navzájom sa konfrontovať so svojimi básňami a nadviazať priateľstvá, ktoré väčšinou vydržali doteraz. A to je dodnes jedným z hlavných leitmotívov týchto podujatí, ktoré prekonal turbulentie v kultúre a zachovali sa na našej scéne. Keby sme dnes urobili štatistiku, koľko básnikov a poetiek strednej generácie súťažilo na WP, bol by to reprezentačný zoznam.

■ CHTIVÍ SVETLA

Po novembri 1989 sa s literárnymi súťažami doslova roztrhlo vrece. Namiesto zhruba piatich celoslovenských podujatí ich tu náhle bolo zopár desiatok. Dnes môžeme konštatovať, že na Slovensku máme niečo cez dvadsať celoštátnych literárnych súťaží, z ktorých približne polovica má tradíciu dlhšiu ako pätnásť rokov. Patrí sem už spomínaná Wolkrova Polianka ako európsky fenomén, Jašíkove Kysuce s vyše štyridsaťročnou tradíciou či Literárna Senica Laca Novomeského, ktorá sa pomaly blíži k svojmu tridsiatemu ročníku. Podujatia vo všeobecnosti skomorneli, viacdňové slávnostné vyhlásenia sú už výnimkou a celoslovenské médiá ich takmer neregistrujú. Fungujú vďaka zapáleným miestnym organizátorom, najčastejšie z radov knižníčnych pracovníkov, pomáhajú im regionálni autori a nájdu sa aj osvetu osvietení predstavitelia samospráv.

Najreprezentatívnejšou a v podstate jedinou publikáciou, ktorá už šesť rokov mapuje dianie na našej mladej literárnej scéne, je zborník Chtiví svetla. Vydáva ho Národné osvetové centrum a prípadný záujemca v ňom nájde výsledkové listiny s menami ocenených laureátov vyše dvadsiatich

celoslovenských literárnych súťaží. No čo je najhlavnejšie, na priloženom CD si má možnosť v elektronickej forme prečítať všetky víťazné súťažné práce, čo je niekoľko sto strán mladej poézie a prózy.

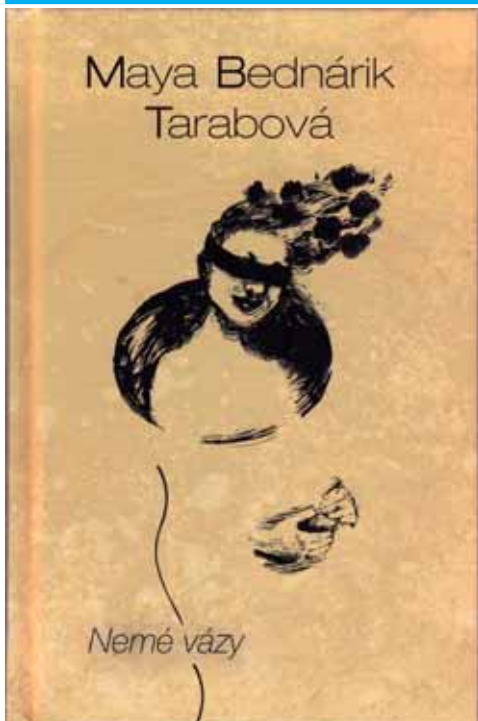
■ BUĎME OPTIMISTI

Básnik, textár a vydavateľ Daniel Hevier v jednom rozhovore povedal, že mladý literát by sa mal zúčastniť na nejakej literárnej súťaži, podľa možnosti zabodovať, stretnúť sa na slávnostnom vyhlásení a následnom posedení s generáčnymi druhmi, overiť si v debatách, ako na tom je, a potom sa už snažiť o knižný debut. V poslednom čase dochádza k potešiteľnej situácii a literárne súťaže sa ako fénix otriasli a vstávajú z popola. Dokonca vzniklo aj pár nových, z ktorých je mimoriadne perspektívna Básnická súťaž o cenu Ruda Fabryho v Budmericiach. Pri jej zrode stála Matica slovenská, Národné osvetové centrum, časopis pre mladú literatúru Dotyky, Literárne informačné centrum a Obecný úrad Budmerice. Laureáti doterajších piatich ročníkov majú už básnické zbierky vydané a nejde o poéziu, ktorá zapadne v prívale komercie. O zbierke Martina Chudu, ktorý v súťaži bodoval minulý rok, sme písali aj v SNN, Mirka Abelová ako historicky prvá laureátka je hviezdou mladých čitateľov poézie a Matuš Nižňanský, ktorý bol laureátom pred dvomi rokmi, čochvíľa vydá svoj debut, ktorým pravdepodobne potvrdí svoju výnimočnú pozíciu medzi nastupujúcou slovenskou básnickou generáciou. Skrátka, literárne súťaže nezakapali aj napriek tlaku komerčnej bulvárnosti a ich fenomén, formujúci a inšpirujúci mladých autorov, je stále prítomný. Aj to je jeden z dôvodov na opatrný optimizmus, čo sa našej kultúry týka.

Najlepšia je poézia písaná s láskou

Maya Bednárik Tarabová: Nemé vázy, Vydavateľstvo HladoHlas, 2013

KNIHA TÝŽDŇA

Sú básnici a poetky, ktorí hovoria, že poézia hodná múzy Erató je najmä o láske. Ďalšia skupina hovorí, že báseň „môže byť aj o láske“, a ľúbostnú poéziu považujú skôr za príležitostný žáner. Po prečítaní básnickej zbierky Maye Bednárik Tarabovej môžeme konštatovať, že najlepšie z toho vychádza poézia písaná s láskou, či už sa prípadnými citovými poryvmi zaoberá priamo alebo sprostredkovane. Po otvorení zbierky Nemé vázy na vás dýchnie čosi jemne archaické v tom dobrom slova zmysle. Básne s klasickou textúrou i tematikou ticho vpašujú do vnútra vnem, pocit, náladu. Viem si predstaviť, že podobné básne by nejaký autor či autorka placho položili na stôl pri našich nekonečných posedávkach v kaviarni U Michala niekedy na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Maya Tarabová píše o vzťahoch naplnených, nenaplnených i beznádejne preplnených tak, že vytekajú dostratena, píše o pocitoch, o ľuďoch, farbách, ročných obdobiach... skrátka, píše básnické záznamy skutočnosti i snov. Vie použiť rým a často svoje básne viaže. Je to však, ako to zvyknem označovať, rým občasný. Taký, akým sa báseň spevňuje, podobne ako sa železnými prútmi spevňuje betónový pilier. Občas jej v básni zazvoní milý archaizmus, občas náznak páťosu schovaný do inverzie. Pointy básní sú akurátne. Žiadne ohlušujúce výstrely z dela, kaukliarske ohňostroje, skôr spoza chrbta vytiahnutý kvet.

A samozrejme všade prítomná ľahučká melanchólia. Dobré sa to číta a ešte lepšie sa pri čítaní na chvíľu zasníva. Kdekoľvek knihu Nemé vázy otvoríte. Napríklad: Zohrej ma /hudbou hlasu / Počkám / kým ozvena / z diaľky prileť / Uväznená / vo vlastnej duši / počujem ticho / Chýbaš mi...

V skratke povedané, táto zbierka je ako stvorená na letné súmraky.
Maroš M. BANČEJ

NEKROLÓG

Zastihla nás smutná správa – 5. júla 2013 zomrel PhDr. Viliam Fabry, náš dlhoročný dopisovateľ, autor početných glos a polemik venovaných kultúre slovenského jazyka, jeho správneho používania, no najmä odborník na problematiku národnostných menšín. V júni tohto roku sa dožil 84 rokov.

Narodil sa 16. júna 1929 v Kamenci pod Vláčnikom. Od detstva chcel byť učiteľom, preto po absolvovaní gymnázia v Prievidzi v roku 1948 začal pôsobiť ako učiteľ v Tekovských Lužanoch a Kukučínove. Popri práci učiteľa organizoval i osvetovú činnosť a pôsobil aj ako osvetový inšpektor v okresoch Želiezovce, Štúrovo a Hlohovec. V rokoch 1954 – 1958 bol pracovníkom novovybudovaného Parku kultúry a oddychu v Bratislave ako zástupca riaditeľa pre úsek kultúry.

Odišiel glosátor a polemik

V rokoch 1958 – 1968 pracoval v Osvetovom ústave, v rokoch 1968 – 1976 vo Výskumnom ústave kultúry. V roku 1969 ukončil štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V rokoch 1976 – 1982 bol riaditeľom Osvetového ústavu. Od roku 1982 až do odchodu do dôchodku v roku 1990 bol odborným poradcom pre otázky kultúry na Úrade vlády SR. Počas celej praxe a aj na zaslúženom odpočinku sa vytvralo venoval publicistickej činnosti. Vyšlo mu veľké množstvo publikácií a novinárskych statí, v ktorých sa sústreďoval na problematiku národnostných menšín. Známe boli jeho kritické komentáre a rozborý zo stránok Republiky aj Slovenských národných novín. Z jeho publikácií treba spomenúť Trianon, Helsinki a menšiny (1993, 1995), Ide nám o porozumenie(1995), O Slovákoch a Maďaroch (1997, 2008), Je ohrozená identita maďarskej menšiny na Slovensku? (1997), Kultúra maďarskej menšiny (1998), Program dobrého spolunažívania? (1999), Spolunažívanie Slovákov s Maďarmi (2008) a i.

V rokoch 1993 – 1995 bol členom Zboru externých konzultantov pre národnostnú politiku pri Kancelárii prezidenta SR. V roku 1998 dostal Cenu ministra kultúry SR za dlhoročný osobný vklad do slovenskej kultúry a umenia.

Česť jeho pamiatke!
(r)

HUMORESKA

Štatistika je pánske huncútstvo. Ako vravel nebožtík Churchill, neverím nijakej štatistike, ktorú si nesfalšujem sám. Napríklad taký pitný režim. Už zopár rokov nás v lete bombardujú noviny a časopisy výzvami, aby sme ho dodržovali. Našinec potom musí pozerat' na mladé žaby, ako si to strihajú letnou ulicou viac vyzlečené ako oblečené s plastovou fľašou minerálky v ruke. A čo by len dievčence. Minule som videl takmer zodpovedného chlapíka v najlepšie premárnenom strednom veku, oblek a kravata zhruba na svojom mieste, ako si to trieli popod Manderlák

a v ruke si nesie jeden a pol litrovú fľašu baldovskej minerálky. Aj som mu poradil šaraticu v rámci starého hesla – pite šaraticu, zrychlí váš krok, ale nestihol odpovedať, lebo pri Starej tržnici sa prudko stretol so stípom verejného

zato určuje, ktorý národ si ako vedie v rebričku pitia alkoholických nápojov. Aby som to skrátil, v Európe vedú Moldavci výkonom 18,8 litra čistého špiritusu na hlavu a rok. Verím, že po tejto správe sa viacero nielen našich

Načo nám je potrebné dodržiavať pitný režim?

osvetlenia. Reku, ďalšia ľudová múdrosť hovorí, že opitý má dvoch anjelov strážnych, a dotyčný evidentne doplatil na neznalosť ľudovej slovesnosti, triezvosť a na nesprávny pitný režim. Ale vráťm sa k štatistike. Tá o pitnom režime čo sa minerálok, vody a iných hrdzu tvoriacich tekutín nehovorí,

občanov rozhodne túto takmer neznámu krajinku kdesi na rázcestí Ukrajiny a Rumunska navštíviť. Ale pozor! Na druhom mieste so slušným výkonom 16 a pol litra sú bratia Česi. Zákonite cítim otázku, ako je na tom Slovensko. Nepoteším vás. Slovensko je s trinásť a štvrt' litrom na nepopulárnom de-

vätnástom mieste! To sa Čechom poskakuje na striebornej priečke, keď im pomáha takmer tristotisíc Slovákov, ktorí tam prišli za robotou, a ani ukrajinskí robotníci otročiači za riekou Moravou sa nedajú zahanbiť. Ostatne,

našinci sa činia aj inde vo svete, keďže Írsko a Veľká Británia sú v poslop-kávaní pred nami. Skrátka, pýtam sa, kde sú príčiny nášho neuveriteľného prepadu v spotrebe alkoholu, keď všeobecne vžitý názor nás označuje za národ popijajúci všetky možné tekutiny a občas aj vodu a mlieko. Ani

sa súdnemu človeku veriť nechce, že naši južní susedia sú v spotrebe trúnku na čestnom treťom mieste. Žeby barackovica a tokajské robili svoje? Na druhej strane by si štúrovci, ktorí intenzívne zakladali spolky striezlivosti, mohli s uspokojením povedať: Predsa sa len zadarilo... A to mali chlapi štúrovskí na Hornom Uhorsku týchto antialkoholických spolkov založených okolo päťsto. Dlho som hľbal nad touto pitnou záhadou a odpoveď som našiel až v pesničke Františka Krištofa Veselého, ktorý v roku Pána 1936 naspieval prorockú skladbu s názvom Pilo by sa pilo, keby bolo za čo.

Marek DANKO

NA MARGO

Pre a proti

Vzťah Jána Kollára k štúrovcom bol rozporuplný. Na jednej strane sa staval proti ich snahám o vytvorenie spisovného slovenského jazyka na základe stredoslovenského nárečia a chápal to ako určitú zradu na spoločnom česko-slovenskom postupe, ale na strane druhej využil svoj vplyv na povolenie Štúrových Slovenských národných novín.

Jeho spor so štúrovcami vznikol po uzákonení spisovnej slovenčiny Ľudovítom Štúrom pred 170 rokmi a po začiatku vychádzania Slovenských národných novín o dva roky neskôr, keď inicioval a vydal spis Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. Štúr mu vo februári 1846 napísal: „Všetky tieto rozhorčené hlasy volajú proti Vám a žiadajú, aby sa proti Vám ako odporcovi života a kmeňa svojho, ktorým vraj pohrdáte, ostro vystupovalo a písalo. My, ešte plní starodávnej úcty k Vám, zdráhame sa toto doteraz urobiť, nechcúc vystúpiť proti mužovi, ktorému sme mnoho dlžní, a tak uzniesli sme sa na tom, osloviť Vás, aby ste od počínania svojho odstúpili a vec svojmu behu nechali...”

Ján Kollár odjakživa dbal aj na menšie slovanské národy a poukázal (i Štúrovi) na kmeňovitosť Slovanov. Vzdelanci mali čítať aspoň v štyroch hlavných spisovných slovanských jazykoch vrcholné diela a vzájomne si ich vymieňať. Napokon – po Slavy dcére a štúdiu o všeslovanskej literárnej vzájomnosti v období rozkvetu nacionalizmu – vydal svoje tretie najvýznamnejšie dielo Zbierku slovenských ľudových piesní.

Tak jediný Kollár zo Slovákov (Národné zpievanky, 1834 až 1835) ukázal pred revolúciou (dodnes ho nikto neprekonal iným súborným a ucelenejším vydaním), aký poklad majú Slováci v prostonárodných piesňach slovenských. A opäť Rudo Brtáň, ktorý prízvukuje: „Strhol aj Štúra a štúrovcov (po Kuzmánym a iných) a ukázal, že v ľudových piesňach je pravá slovenčina, ktorú potom roku 1843 štúrovci uzákonili a rozšli sa v tomto smere s Kollárom, ktorý sa nevzdal svojej obľúbenej a zaužívanej češtiny...”

(pmk)

Foto: wikimedia.org

Pred 220. rokmi sa narodil pevec – autor Slávy dcery – Ján Kollár

Môžeme ho prirovnať k národnej skale

Motto: „Národ tak považuj jediný jako nádobu lidství: a vždy, zvoláš-li Slovan, necht' se ti ozve člověk! (Ján Kollár)

Vždy, keď si pripomätávame výročie narodenia či smrti slávneho rodáka, významného básnika, horlivého hlásateľa slovanskej vzájomnosti Jána Kollára, ožívujeme si i jeho nesmrteľnú skladbu Slávy dcera, ktorou sa stal známym v celom slovanskom svete. Básnik Ľubomír Feldek ju dokonca pred rokmi pretlmočil do spisovnej slovenčiny pod názvom Dcéra slávy...

Pavol M. KUBIŠ – Ilustrácia: inaque.sk

Poézia je iba jednou časťou jeho diela. Jadrom prozaického diela Jána Kollára je autobiografická práca Pamäti z mladších rokov života, ktorú písal v rokoch 1836 až 1842, teda už ako zrelý človek a umelec. V pamätiach (vyšli až po autorovej smrti v roku 1862 – v slovenskom preklade v roku 1950, 1957 a 1972) Kollár veľmi živo a pútavo vyrozprával svoje spomienky na rodný kraj, na detstvo, na rodinné prostredie, na štúdiá...

■ MOŠOVSKÉ VYZNANIE

„... Stred Tatier leží dolina, ohrađená zo všetkých strán, sťahy záhrada, vysokými horami; zavláhuje ju a skoro na dve polovice rozdeľuje rieka Turiec, na severe bozkáva Váh. Na juhovýchodnej strane vypínajú sa vysoké chlmy: Tlstá, Ostrá, Drienok, Harmanec, za ktorými leží Banská Bystrica a ďalej na juh Kremnica. Z tejto strany rozkladá sa na miernej výšinke medzi dvoma riekami starodávne výsadné mestočko Mošovce... V tomto meste narodil som sa i ja dňa 29. júla 1793...”

Takto otvára svoje Pamäti.

Od najútľejšieho veku bol dieťa čulé a veľmi pohyblivé. Mal rád najrôznejšie hry a predbiehal v nich svojich vrstovníkov. Nad ostatnými vynikal tiež obratnosťou, svižne liezol na strom, na vysoké veže; kde iní dostávali závrata, on kráčal bez strachu...Evanjelický kňaz, básnik, historik, propagátor slovenskej vzájomnosti a slovenského národného obrozenia dobre poznal okolie rodných Mošoviec a neskôr na štúdiách v Kremnici a Banskej Bystrici chodil so spolužiakmi alebo sám i do vzdialenejších miest...

■ BYSTRICKÉ ROKY

Roky strávené v meste pod Urpínom považoval za „pomerne šťastlivé“. V rokoch 1810 až 1811 tu študoval na evanjelickom lýceu (budova na rohu terajšej Lazovnej a Katovnej ulice) a neskôr, v rokoch 1815 až 1817, pôsobil ako vychovávateľ v rodine banskobystričského bohatého meštana Ľudovíta Kolbenhayera. Básnik takto opisuje prvé zoznámenie sa s mestom. Bolo to v lete v roku 1810...

„... Slovenskú povrávku „Za živa v Bystrici – po smrti v nebi“ a potom rozprávanie o meste a bystrickom živote, ktoré som počul zo štebotavých úst pani Burianovej

(manželka mošovského učiteľa – pozn. aut.), vzbudili vo mne túžbu uvidieť toto „slovenské eldorádo“. Vhodná príležitosť sa vyskytla, keď pani Burianová v lete odišla k rodine do Banskej Bystrice, aby sa liečila u chýrneho vtedy lekára Gyurkovitsa ... V školských prázdninách vydali sme sa teda s pánom Burianom na cestu do Bystrice. Jednak chceli sme navštíviť jeho manželku, jednak popozerať tamojšiu školu a zistiť, či by sa ma tam neujali...”

Nasledujúceho dňa zaviedol Burian mladého Kollára k rektorovi banskobystrickej školy pánovi Kochovi, ktorý býval v Kúpeľnej ulici (dnes Lazovná), a poprosil, aby ho rozhodne prijal do rétoriky, keďže nemá prostriedky na dlhé štúdium. „Videbimus suo tempore – to sa uvidí,“ povedal Koch.

■ ŠKOLSKÉ ROZPAKY

„Poviem úprimne,“ spomína Ján Kollár, „že sa mi hneď od prvej chvíle nepáčil. Jeho náramne napudrované vlasy, slovenčina s nemeckým prízvukom, jeho správanie sa, veľmi pripomínajúce správanie v škole, to všetko nebolo nijaké príťažlivé. Ale čo bolo robiť, nemohol som si, veru, veľmi vyberať ani školy, ani voliť učiteľov. Zapisal ma teda do počtu žiakov na budúci školský rok.“

Burianovi sa hneď podarilo nájsť pre mladého Kollára aj hodiny v dome istého meštana a za vyučovanie detí sľúbili mu byť a večeru.

„... Táto cesta,“ pripomína ďalej autor skladby Slávy dcera, „je pre mňa pamätná i preto, že som sa na nej naučil fajčiť. Idúc pešo fajčili sme ako Turci, aby nám ubehol čas a cesta. Fajčieval som potom niekoľko rokov a len v Pešti som tento zvyk zanechal ... Bystrica je mi i preto pamätná, že som sa v rieke Bystrici naučil plávať. V lete chodievali sme sa my žiaci kúpať vyše mlyna, kde je dosť hlboká, tichá voda...”

Vystúpil na mnohé vrchy – v Turci na vrch Zniev a Vyšehrad, cestou na Oravu videl Šturec, Fatru, Choč, Kriváň, Lomnicu a keď vyšiel na najvyšší vrchol Oravského zámku, nezdržal sa, aby po latinsky nezvolal podľa Curtia: „Nič nepostavila príroda tak vysokou, aby sa tam odvážny nemohol dostať!“

Cez prázdniny v roku 1812 podnikol Kollár so svojím priateľom dlhšiu cestu po Uhorsku. Väčšinou išli pešo. Z Bystrice zvolenským krajom

cez Miškovec do Nyiregyházy, kde sa zdržali niekoľko dní. Každý večer sa chodili kúpať a v tamjšom kostole mal mladý Kollár svoju prvú kázeň, ku ktorej si zvolil priliehavú tému: Úvahy kresťana na ceste.

Cieľom ich cesty po dnešnom Maďarsku bola Budapešť. No prešli ešte aj Debrecín, Sarvaš, Kecskemét..., cez Komárno sa vrátili domov. Ak by sme to premerali na mape, táto trasa bola dlhšia ako tisíc kilometrov. A Kollár si ju ešte predlžoval. Jeho najväčšou radosťou bolo totiž vystupovať na okolité hory a kopce.

■ TURISTICKÁ VÁŠEŇ

V rokoch 1812 až 1815 študoval Ján Kollár v Bratislave. Ani tu nevynechával kratšie vychádzky a výlety. Peši prešiel do Pezinka i Modry, ba dostal sa aj do Viedne, práve keď sa tam oslavovalo víťazstvo nad Napoleonom. Neskôr sa vydal cez Uhorskú Skalicu na južnú Moravu, ktorú velebil ako „krásny ráj, ať j i pořádné silnice, okrouhlé povlnné kopce, šavnatost, zelené doliny, mnohé řeky a rybníky ozdobují“.

Dva roky potom pôsobil v Banskej Bystrici ako vychovávateľ; do cestovateľského denníka si mohol pripísať mestá i dediny ako Zvolen, Mičiná, Brezno, Slovenská Ľupča, Ľubietová, Tisovec, Jelšava... Vzrušovali ho historické spomienky v okolí Muránskeho zámku. So svojím chovancom podnikol i cestu cez Turiec, Liptov, Spiš, Levoču až do Košíc a Prešova. Pre Kollára bola pamätná tým, že zblízka spoznal najvyššie slovenské hory.

■ POBYT V JENE

To akoby sa ocitol v inom svete. Ján Kollár sa totiž rozhodol dovŕšiť svoje vzdelanie práve tu. Išiel tam cez Bratislavu, Viedeň, Prahu, Teplice, Drážďany a Lipsko...Veľký vplyv na vnímanie mysly milovníka prírody malo pôvabné jenské okolie, najmä medzi mestom a riekou Sálou, ktoré pre svoju krásu dostalo meno Raj. Láska k vlasti a slovanstvu, láska k Míne, dcére pastora z neďalekej Lobody, a láska k prírode dovŕšili v Jene v Kollárovi zrodenie básnika, pevca, autora Slávy dcery. Navštívil tu aj Goetheho a prekladal pre neho slovenské národné piesne. Na bicykli vraj jazdil na cestách z Jeny do Lobody k milovanej Míne, ako o tom píše v jednej znelke Slávy dcery, aby

„běh zrychlil kroku svého a při tom si času uspořil“.

Dresina, teda Draisov „behací stroj“, na ktorom jazdil, bola však len primitívnym predchodcom dnešného bicykla. Jazdec na ňom sedel rozkročmo a pohyboval sa tým, že sa striedavo odrážal nohami od zeme. Kollár bol teda možno našim prvým cyklistom. Rozhodne však bol prvým našim básnikom, ktorý písal o jazde na bicykli!

■ SOBÁŠ S MÍNOU

Počas pobytu v Budapešti (1819 až 1849) sa oženil s Mínou a spoločne s ňou absolvovali dve dlhé cesty do Talianska, Rakúska a Švajčiarska...

Rozsah tohto príspevku nedovoli pospomínať všetky cesty mošovského rodáka. Ján Kollár veľmi dôrazne odporúča všetkým mladým i starším najmä cestovanie peši. Tiež básnikom radí, aby veľa cestovali: „Básník musí svět viděti a proto cestovati, neboť básnictví jen tam začíná, kde pohodlnost, mlčenlivost a zahálka přestávají a na-proti tomu, kde podnikavost a odvaha, hýbání a tření, boj a zápas sil, chození a konání, slovem kde život panuje...”

„Bolo to v jeseni, 4. októbra 1819, keď Jána Kollára pozval za kaplána peštiansky slovenský a nemecký kazateľ, tiež Slovák Ján Molnár,“ pripomína literárny historik Rudo Brtáň (Historická revue, roč. I., číslo 4) . Ján Kollár potom organizuje slovenskú rozptýlenú evanjelickú cirkev peštiansku a budínsku, ako 26-ročný sa stáva slovenským kazateľom. Zakladá slovenskú školu a o dva roky neskôr do tejto školy prichádzajú ďalší traja učitelia. Venuje sa nielen učiteľstvu a kazateľstvu. Zo svojich ľúbostných a slovanských intonovaných zneliek uvie veniec. V roku 1821 poslal Josefovi Jungmannovi do Prahy sto sonetov, z ktorých mu uverejnil v obave pred cenzúrou iba osemdesiatšesť. Už táto zbierka bola zlomom vo vývoji českej a slovenskej poézie. Kollár sa zbavil konvencií klasicizmu a do centra pozornosti postavil človeka a jeho lásku.

V ďalšom období vo svojej básnickej tvorbe posilňoval najmä svoje národné postoje, ktoré sa stali nosnými, i keď ľúbostná poetika tu stále zostávala. Mína prestávala vystupovať ako jeho milienka, ale stávala sa symbolom národa alebo slovanstva ako celku. V tomto smere Kollár prepracoval svoje básne, doplnil ich ďalšími sonetmi (čím sa ich počet zvýšil na stopäťdesiat) a Predspevom. V roku 1824 všetko vydal v Budíne pod názvom Slavy dcéra. Jeho najvýznamnejšie literárne dielo sa stretlo s obrovským ohlasom...

Neskôr sa k Slavy dcére vrátil, rozšíril 3 spevy na 5 s viac ako 640 sonetmi a osobitne pridal aj Výklad. Je na vrchole svojej literárnej činnosti. Po Slavy dcére a Národných zpievankách vydal svoje tretie epochálne a najmä dodnes pozoruhodné dielo O literárnej vzájomnosti medzi kmeny a nárečiami slavskými.

■ PROFESOR VO VIEDNI

Po roku 1849 odišiel z Pešti do Viedne, kde sa stal vládnym komisárom a poradcom vlády pre riešenie slovenskej otázky. Súčasne prednášal na viedenskej univerzite slovenské starožitnosti. Vo svojej novej funkcii sa pokúsil o vytvorenie slovenského spisovného jazyka na základe syntézy češtiny a slovenčiny, ale tento pokus sa nepresadil. Vo Viedni žil až do svojej smrti 24. januára 1852.

Zaplakal celý národ slovenský, český i slovanský. I Janko Kráľ zažil v Dume Kollárovej v Balážskych Ďarmotách s Josefom Němcem, manželom Boženy Němcovej, a so spolužiakom Gustávom Draškóciom na panychide. Oplakali hlásnika národa a „věšce daleké, temné budoucnosti“.

V roku 1904 previezli pozostatky Jána Kollára do Prahy, kde ho pochovali na Olšanskom cintoríne.

Matica slovenská po dlhých rokoch opäť víta doma slovanské Matice

Za identitu Slovanov vo svete

Stanislav BAJANÍK – Foto archív autora

Oslavy 150. výročia založenia Matice slovenskej, ako i Rok sv. Cyrila a Metoda 2013 sú späté aj s pokračovaním európskych kongresov Matíc slovanských národov 1. augusta 2013. Novodobé koordinačné kroky odštartovali slovanské Matice 26. – 28. 3. 2007 v Martine I. európskym kongresom a spoločným Memorandom určeným Slovanom, Európe a svetu, ktoré dnes už predstavuje jeden z najvýznamnejších dokumentov moderného života Matíc slovanských národov.

Delegáti stretnutia slovanských Matíc.

MEMORANDUM Z I. EURÓPSKEHO KONGRESU MATÍC SLOVANSKÝCH NÁRODOV 26. – 28. 3. 2007, MARTIN, SLOVENSKO

Matica je unikátna forma neštátnej kultúrnej organizácie Slovanov v Európe. Dnes pôsobia Matice v ôsmich krajinách Európy (Republika Srbsko, Čierna Hora, Chorvátska republika, Slovinsko, Nemecko, Česká republika, Ukrajina). Matice slovanských národov vytvorili inštitucionálnu a občiansku platformu na ochranu národnej identity, kultúry a demokracie.

Matice slovanských národov sa stretli na prvom európskom kongrese, kde prijali spoločné Memorandum.

My zástupcovia slovanských národov na svojom Prvom európskom kongrese 26. – 28. 3. 2007 v Martine (Slovensko)

I. vyhlasujeme, že

Európu vnímame ako kontinent rovnocenných kultúr, jazykov a národných identít, spolupracujúcich národných domovov s nezastupiteľným miestom Slovanov.

II. podporujeme a presadzujeme

humanistické, demokratické a kresťanské tradície Európy, ktoré sú pilierom kultúrneho, duchovného a spoločenského vývoja nášho kontinentu v 21. storočí.

III. súhlasíme

s novou formou demokratickej spolupráce Matíc a odporúčame exekutívam našich štátov, aby sa historicky osvedčené Matice stali integrálnou súčasťou štátnej kultúrnej podpory na ďalšie desaťročia.

IV. prizývame

do spolupráce ďalšie organizácie, ktoré akceptujú a podporujú slovanskú vzájomnosť a hodnoty európskej spolupatričnosti.

V. vyjadrujeme vôľu

stretnúť sa aj na ďalších európskych kongresoch Matíc slovanských národov, a tak zachovávať a rozvíjať naše kultúrne dedičstvo.

VI. odporúčame

rozhodujúcim štruktúram EÚ akceptovať integračnú vôľu ďalších slovanských národov stať sa platnými a plnohodnotnými členmi integrovanej Európy.

Martin 28. 3. 2007

Signatári: **D. Stefanović – Matica srbská, M. Völkel – Matice serbská, Nemecko, V. Kočvara – Matica sliezská, I. B. Palković – Matica bunjevačka, Srbsko, B. Banjević – Matica čiernohorská, B. Slivka – Matica slovenská v Srbsku, A. Kuric – Matica slovenská v Chorvátsku, D. Danon – Matica vystáho-**

valecká v Srbsku, J. Markuš, M. Bielek, S. Bajanik – Matica slovenská.

K významným medzinárodným zásluhám Matice slovenskej po roku 1990 patria aj jej kontinuálne vzťahy k Maticiam slovanských národov. Jednu z priorít v nich hrá I. európsky kongres Matíc slovanských národov v Martine 26. – 28. 3. 2007. Spájanie Slovanov do spoločného hnutia v Európe i vo svete sa javí ako jeden z najdôležitejších strategických krokov voči bezbrehej liberalizácii, globalizácii súčasného i budúceho slovanského života. Aj Matice slovanských národov sa s touto povinnosťou musia osobitne popasovať.

■ SLOVANSKÝ DAR SVETU

Naprieč národmi a etnikami sveta národno-obranný fenomén slovanských Matíc (po srbsky – včelia kráľovná – ůf) darovali od roku 1826 Európe a svetu výlučne Slovania (dnes asi 500 mil. obyvateľov sveta). Sporadicky pôsobia doposiaľ. Vlastnia a zveľaďujú ich Srbi – 1826; Česi – 1831, 1880; Chorváti – 1842; Lužickí Srbi, Nemecko – 1842, 1880; Moravia – 1849; Slováci – 1863; Slovinci – 1864; Slezania – 1877, 1889, 1968; Bunjevci, Srbsko – 1934, 1989, 1998; Bulhari – 1852, 1909, 1989; Čiernohorci – 1993; Slováci v Juhoslávii (dnes v Srbsku) – 1932; Slováci v Argentíne – 1954; Slováci v Chorvátsku – 1992; Slováci na Zakarpatsku, Ukrajina – 1992; spoločne Česi, Moravia, Slezania – 1995. Tzv. Iseljeničke – vystahovalecké Matice vo svete evidujú Srbi, Chorváti, Slovinci, Macedónci. Najmä na Morave a v Čechách sporadicky pôsobia Matice cyrilo-metodské.

V toku dejín zanikla Matica slovenská v Amerike, Chicago: 1893 – 1899; Matica Haličsko-Ruská: 1848 – 1939; Matica Dalmatinska: 1862 – 1919; Matica slovenského školstva v Amerike, Chicago: 1930 – 1945. Zanikli aj slovanské Matice v dnešnom Poľsku, na Ukrajine, v Turecku (Matica Bulharská – Carihrad), Rusku (Matica bulharská, Petrohrad), Matice školské na Morave a v Čechách.

Matice zastupujú národné, kultúrne, duchovné, vydavateľské, umelecké, etnické, spoločenské záujmy takmer desiatich slovanských národov v deviatich štátoch a ich zahraničí. Takmer všetky slovanské národy viažu svoj kredit aj na dielo a posolstvo apoštolov Slovanov, Konštantína-Cyrila a Metoda, od roku 1980 spolupátrónov Európy, a ich najvýznamnejších žiakov – Gorazda, Sávu, Nauma, Agelára, Klimenta. Čulé vedecké, vydavateľské, osobné, odborné maticné styky sa sporadicky rozmáhali najmä po prvej svetovej vojne, teda aj slovensko-slovanská vetva výraznejšie po druhej svetovej vojne. Nové demokratické pomery po roku 1990 podnietili nielen ich novodobú revitalizá-

ciu, ale i nové slovansko-slovanské vzťahy a kontakty na báze plurality, tolerancie, demokracie, rešpektu národnej identity slovanských národov. Takto nastavená kontinuita priniesla celý rad ďalších odborných, vedeckých, vydavateľských výstupov hodných i naďalej osobitného zreteľa. Výraznejšie sa však prehlbili pre uvoľnené pomery osobné a odborné medzimatické kontakty, ktoré zrodili aj nové podnety aj pre novú národnú a duchovnú obrodu Matice slovenskej.

■ MEMORANDUM

Výraznejší spoločný postup v novodobej histórii z iniciatívy Matice slovenskej, po vzájomnej dohode, v záujme spájania slovanských Matíc, zaznamenali v roku 2003 slovanské Matice už v rámci 1 140. výročia misie sv. Cyrila a Metoda na naše staroslovenské územie, 140. výročia založenia Matice slovenskej (MS) Memorandom slovanských a slovanských Matíc Európskemu parlamentu, kde ich zástupcovia (Srbi, Chorváti, Česi, Lužickí Srbi, Slováci) podčiarkujú:

„Na poli európskej kultúry a civilizácie pôsobili a sporadicky pôsobia od roku 1826 Matice slovanských národov ako vedecké, kultúrne, spoločenské ustanovizne, ktoré vyvíjali a vyvíjajú snahu chrániť a zušľachťovať národnú, kultúrnu a duchovnú identitu Slovanov na našom kontinente. Pod vplyvom viacerých migračných vln sa príslušníci slovanských národov usadili na všetkých kontinentoch sveta. Považujeme za osobitný prínos a ocenenie slovanskej kultúry a identity skutočnosť, že pápež Ján Pavol II. vyhlásil sv. Cyrila a Metoda, ktorých uznáva celý slovanský i kresťanský svet, za spolupátrónov Európy.

My zástupcovia slovanských Matíc zúčastnení na historickom stretnutí na Slovensku, v meste Martine, v sídle Matice slovenskej, kde si pripomíname jej 140. výročie založenia (1863 – 2003), verní zásadám a odkazu zakladateľov všetkých slovanských Matíc vyhlasujeme, že v integrovanej Európe, ktorej vyslovujeme osobitnú podporu, pokladáme slovanský kultúrny, vedecký a duchovný vklad za jeden z pilierov zrelosti a perspektívy nášho spoločného kontinentu.

Z tohto titulu sa obraciame na Európsky parlament, aby v procese integrácie Európy vnímal ochranu a podporu národnej identity Slovanov a všetkých národov Európy ako conditio sine qua non v Európskej ústave a zaručil toto právo nepremiciteľným, nescudziteľným a neodňateľným. Nech sa tak deje a stane.

Martin 27. júla 2003.“

■ SLOVANSKÝ KREDIT

Na základe pozitívnej odzvy tohto kroku v slovanskej matickej verejnosti, ako i v dôsledku prijatia slovensko-srbského maticného Integračného Memoranda (5. – 6. 12. 2005) o podpore Slovenska integrácii Srbska a Čiernej Hory do EÚ pokračovala MS opätovne v aktivizovaní maticného slovanského sveta. Po vzájomnej dohode sa rozhodla zvolať I. európsky kongres Matíc slovanských národov do Martina, čomu už predchádzali čulé maticné slovensko-slovanské styky a kontakty, vedomie kontinuálnej tradície z minulosti najmä na báze spoločných vedeckých a vydavateľských projektov, akútnosť ochrany národnej, kultúrnej, duchovnej identity Slovanov vystaveným tlakom integračných, globalizačných liberali-

začných vplyvov na našu súčasnosť i perspektívu v Európe i vo svete. Ak sa slovensko-slovanská maticná ponuka z roku 2003 stretla s vrelým ohlasom v slovanskom svete, predstavuje jej krok dnes už historickú odvahu, ohotu a neobľomnosť pokračovať kontinuálne v pokusoch spájať slovanskú maticnú rodinu, a nielen ju, pre spoločné, kooperatívne, koordinované kroky v konkurencii internetnických tlakov. Maticné orgány, výbor MS, Krajanské múzeum MS v spolupráci s ďalšími maticnými zložkami (Archív MS, ČÚ MS, SLÚ MS a i.) tak poskytl slovanským Maticiam prvýkrát spoločnú platformu na ich kongrese 26. – 28. marca 2007 v Martine. A to najmä v maticnej Národnej dvorane, v národnom a duchovnom ovzduší Memorandového námestia, v susedných maticných a v cirkevných ev. a v priestoroch – Biblická škola. Kongres získal ohlas v mediálnej i slovanskej verejnosti, v zložkách ďalších slovansky ladených partnerov, mesta Martin, štátnom protokole, diplomacií akreditovanej v SR, duchovnom ekumenickom prostredí Slovenska, ale najmä u prezidenta SR I. Gašparoviča, ktorý ho poctil osobitným pozdravom a uznaním.

■ NEUSTÁVAJÚCI ZÁPAS

K novým pomerom, potrebám, pozitívam, spolupráci súčasne fungujúcich slovanských Matíc, ale i nástrahám, problémom zaujali rozhodné postoje čelní predstavitelia slovanských Matíc zo Srbska – Srbi, Bunjevci, Nemecka – Lužickí Srbi, Chorvátska, Slovinska, Čiernej Hory, Sliezska, Slovenska, Srbskej Matice vystahovaleckej, slovanských Matíc zo Srbska, Chorvátska, Ukrajiny, ako i predstavitelia Združenia slovanskej vzájomnosti na Slovensku, Poslov Slovanstva, Úradu pre zahraničných Slovákov, Evanjelickej cirkvi a. v. v Martine Spolku Slovákov z Poľska, Spolku Slovákov z Juhoslávie na Slovensku, MK SR, Obce Slovákov v Čechách, ďalšie vedecké a odborné kapacity orientované v slovanskej a internetnickej problematike. Svoje podnety kongresu zaslali predstavitelia slovanských Matíc z Česka, Moravy.

Hlavný program pozostával z významných a aktuálnych tém našich čias: Slovanstvo a Slovania v Európe na prahu 21. storočia, Matice slovanské ako kultúrny, duchovný a spoločenský fenomén Európy, Národná identita – pilier integrity, Spolupráca Matíc pri posilňovaní národnej a kultúrnej identity.

Komplex vystúpení a podnetov vyústil do prijatia Memoranda Matíc slovanských národov EÚ a svetu, ako

i spoločnej akadémie Slovesná a slovanská jar. Odznelo viac konštruktívnych analýz o súčasnom stave národnej identity Slovanov, ich vklade do svetovej kultúry, umenia, duchovnej podstaty slovanskej vzájomnosti. Prednášajúci volali po novodobom spájaní slovanských kultúr, literatúr, umeleckých žánrov, slovanskej mládeže s cieľom vytvoriť platformu pre festivaly mladých Slovanov, zaujímať stanoviská k problémom európskej integrácie, oslabovaniu národných a duchovných hodnôt pod tlakom globalizácie života, ale i hospodárskej a ekonomickej situácii v menších národoch v susedstve mocností. Nadväzovali otázky konfesionalne, duchovné, náboženské ako bázu budovania duchovnej ekumény, vzájomnej tolerancie a spolupráce. Väčšina účastníkov prijala iniciatívu Matice slovenskej o vytvorení platformy pre voľné, nezávislé slovanské združenie Matíc, vzájomnú pravidelnú komunikáciu, ale i osobné, vedecké, kultúrne, spoločenské, ľudské kontakty, čo ostalo aj ako výzva pre II. európsky kongres na pozadí nových problémov, námetov a vzťahov na nasledujúce obdobie, pôvodne plánovaných na rok 2011.

Garanciu nad celým kongresom prevzali vtedajší predseda MS Jozef Markuš, správca MS Miroslav Bielik, gestorstvom boli poverení vtedajší riaditeľ Krajanského múzea MS (KM MS) Stanislav Bajanik v spolupráci so špecialistkou KM MS Vierou D. Tapalagovou. Účastníci kongresu mali k dispozícii najcenejšie dokumenty viazané na slovensko-slovanské vzťahy a kontakty z Archívu MS (V. Bellová), Krajanského múzea MS (V. D. Tapalagová), Členského ústredia MS (D. Zemančík) z darov delegácií slovanských Matíc.

Uceleným dokumentom kongresu je Pamätnica I. európskeho kongresu Matíc slovanských národov (zost.: Stanislav Bajanik, Viera D. Tapalagová), Matica slovenská, 2007. Problematike sa venuje aj ucelená monografia autora Michala Eliáša: Matice slovanských národov, Združenie slovanskej vzájomnosti, 1996.

Šesť slovanských Matíc sa stretlo v Martine aj pri príležitosti 145. výročia MS 1. – 4. 8. 2008. Z iniciatívy vtedajšieho vedenia KM MS bol navrhnutý aj program II. európskeho kongresu na máj 2010, pre jeho odloženie na jún 2011. Som rád, že sa myšlienka a koncepcia ocitli v druhom kole v auguste 2013.

■ K SLOVANSKEJ SPOLUPRÁCI

Novodobá a programovaná amerikanizácia a anglikanizácia médií, kultúry, umenia chamtivo oslabuje pozície národných jazykov menších etník, rozptyľuje vedomie národnej identity, otriasa dušou mladej a strednej generácie, nastavuje chápajú, ktoré strhávajú celú generáciu do národnej, kultúrnej, duchovnej suchoty. Aktuálnosť riešenia tohto problému je o to naliehavejšia, že nielen v hraniciach slovanských entít, ale aj novodobých migračných pohyboch dochádza oslabovaniu slovanskej identity, k čomu nemôže takmer dvestoročný maticný slovanský fenomén ostať apatický alebo nevyšmávy. A to, predpokladáme, sa v Martine opäť nastolí.

